

บทสรุปผู้บริหาร

1. หลักการและเหตุผล

ในการประชุมคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ ครั้งที่ 1/2562 เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2562 ที่ประชุมมีมติให้ปรับแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 - 2564 เป็นแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ และขยายระยะเวลาถึง พ.ศ. 2565 ซึ่งใกล้สิ้นสุดระยะเวลาการดำเนินงานตามแผนดังกล่าว จึงจำเป็นต้องสรุปผลการดำเนินงานภายใต้แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพร ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2565 เพื่อรายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ และเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการดำเนินการขับเคลื่อน (ร่าง) แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 – 2570 ต่อไป

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาสมุนไพรไทย ตลอดจนการจัดทำ (ร่าง) แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 – 2570 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเรียบร้อย จึงจัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินงานภายใต้แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2564 ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพรวมของการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาและช่องว่างการพัฒนาสำหรับก้าวข้ามสู่ขั้นต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อรวบรวมข้อมูลผลการดำเนินงานภายใต้แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2565

2.2 เพื่อสรุปผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดยุทธศาสตร์และแผนงาน ปัญหา/อุปสรรค และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายประกอบรายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ

3. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

3.1 สามารถนำข้อมูลมาใช้ประกอบการยกร่างแผนงานด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรแห่งชาติ ระยะที่ 2 (แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 – 2570)

3.2 เพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบการพัฒนาและส่งเสริมสมุนไพรตลอดห่วงโซ่คุณค่า (Value chain)

4. กรอบแนวคิด

1) เปรียบเทียบระหว่างผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ เพื่อให้ทราบว่าได้มีการขับเคลื่อนอยู่ ณ จุดใด ห่างจากเป้าหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ยังมีกิจกรรมใดที่เป็นช่องว่างหรือเป็นส่วนที่ยังไม่มีการดำเนินการ เมื่อเทียบกับมาตรการที่กำหนดไว้ ตลอดจนการรวบรวมประเด็นที่เกี่ยวข้อง อาทิ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมา

2) ประยุกต์แนวทางการวิเคราะห์ช่องว่างการพัฒนา โดยกำหนดให้การวิเคราะห์ช่องว่างการพัฒนาในระดับยุทธศาสตร์เป็นผลผลิตของงานการศึกษาในครั้ง นี้ โดยการวิเคราะห์ช่องว่างเปรียบเทียบระหว่างเป้าหมาย (goal) ของแผนแม่บทฯ ที่กำหนดไว้กับผลการปฏิบัติงานในช่วงปี พ.ศ. 2560 – 2564 โดยอาจพิจารณาเปรียบเทียบเป้าประสงค์ของยุทธศาสตร์ ทั้งนี้ ขึ้นกับข้อมูลที่ได้รับจากหน่วยงานและ/หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานภายใต้แผนแม่บทฯ

ในขณะที่การวิเคราะห์ช่องว่างการพัฒนาในระดับปฏิบัติการ เป็นการเปรียบเทียบเป้าหมายของแผนงานในแต่ละมาตรการตามรายยุทธศาสตร์ ซึ่งจำเป็นต้องมีคณะทำงานเพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานรายโครงการของแต่ละแผนงาน ทั้งนี้ ปัจจุบันยังมิได้มีการดำเนินการติดตามประเมินผลดังกล่าวจึงยังไม่สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ช่องว่างการพัฒนาในระดับปฏิบัติการได้

3) กรอบการวิเคราะห์ของการศึกษาในครั้งนี้เป็นการพิจารณาช่องว่างการพัฒนา ซึ่งเป็นการพิจารณาถึงสาเหตุของความแตกต่างระหว่างผลการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยคำนึงถึงปัญหา/อุปสรรค และข้อจำกัดจากการดำเนินงานภายใต้กรอบระยะเวลาที่ผ่านมา เมื่อทราบข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้วจึงนำไปสู่การกำหนดแนวทางการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานเพื่อขจัดช่องว่างที่เกิดขึ้นดังกล่าว โดยสามารถจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงาน ตัวชี้วัด งบประมาณ ระยะเวลาในการดำเนินการ และผู้รับผิดชอบ เพื่อให้สามารถติดตามความก้าวหน้าได้อย่างเป็นรูปธรรม

ทั้งนี้ การศึกษาในครั้งนี้ได้มุ่งเน้นการจัดทำ การทบทวน หรือการปรับปรุงแผนแม่บทฯ/แผนงาน หากแต่เป็นการสรุปผลการดำเนินงาน ดังนั้น จึงมุ่งเน้นไปยังการระบุช่องว่างการพัฒนา เป็นการพิจารณาถึงสาเหตุของความแตกต่างระหว่างผลการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยคำนึงถึงปัญหา/อุปสรรค และข้อจำกัดจากการดำเนินงานภายใต้กรอบระยะเวลาที่ผ่านมา

5. การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

5.1 แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ.2560 – 2565

ปัจจุบันประเทศไทยมีการประกาศใช้แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ.2560-2564 ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 4 ต.ค. 2559 โดยมีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานในลักษณะเชื่อมโยงถ่วงระดับ (cascading) จากระดับยุทธศาสตร์ไปยังระดับแผนงานที่มีหน่วยงานผู้รับผิดชอบ ภายใต้แผนแม่บทแห่งชาติฯ มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย (goal) ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ยุทธศาสตร์ เป้าหมายยุทธศาสตร์ (target) มาตรการ และแผนงานต่าง ๆ ที่ครอบคลุมการพัฒนาสมุนไพรหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพร ตั้งแต่ต้นน้ำ (upstream) กลางน้ำ (midstream) และปลายน้ำ (downstream) เพื่อให้ใน 5 ปี ข้างหน้าประเทศไทยจะเป็นประเทศส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรชั้นนำของภูมิภาคอาเซียน และมูลค่าของวัตถุดิบสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 1 เท่าตัว (พิจารณาแผนภาพที่ 1) ซึ่งถือเป็น 2 เป้าหมายหลักของแผนแม่บทฯ ฉบับนี้

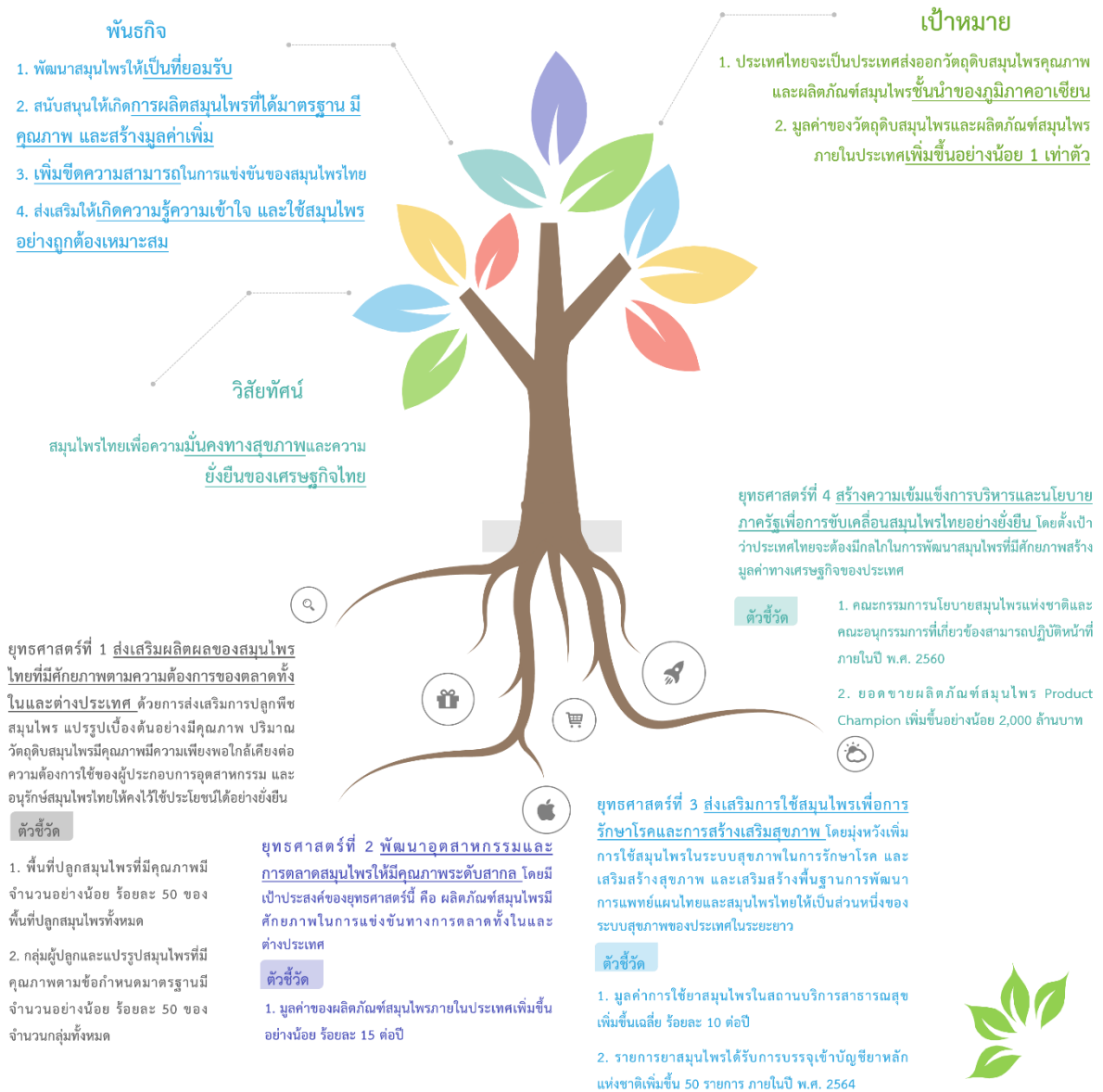
นอกจากนี้ ยังมุ่งหวังให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของสมุนไพรไทยในตลาดทั้งในและต่างประเทศอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ อันจะนำมาสู่ความมั่นคงทางสุขภาพและความยั่งยืนของเศรษฐกิจไทยต่อไป เพื่อให้บรรลุผลเลิศตามเป้าหมายที่วางไว้ จึงมีการกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ไว้ 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

การขับเคลื่อนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ภายใต้แผนแม่บทฯ ได้วางกรอบงบประมาณในการดำเนินการวงเงินรวม 18,499.95 ล้านบาท ภายในระยะเวลา 5 ปี ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาสมุนไพรไทยตามทิศทางของแผนแม่บทฯ เห็นผลชัดเจนเป็นรูปธรรม สร้างความเชื่อมั่น และสามารถต่อยอดการพัฒนาในอนาคตได้อย่างหลากหลาย ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ

โดยยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญ 2 ลำดับแรก คือ ยุทธศาสตร์ที่ 4 สร้างความเข้มแข็งของการบริหารและนโยบายของภาครัฐเพื่อการขับเคลื่อนสมุนไพรอย่างยั่งยืน วงเงินงบประมาณรวม 9,818.47 ล้านบาท และยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและการสร้างเสริมสุขภาพ วงเงินงบประมาณ

รวม 7,235 ล้านบาท โดยมีกรอบวงเงินงบประมาณรวม 17,053.47 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 92 ของวงเงินงบประมาณรวม โดยมีแนวทางการดำเนินการที่สำคัญดังนี้

แผนภาพที่ 1: แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ.2560-2565
เฉพาะประเด็นพัฒนาในระดับยุทธศาสตร์

ที่มา: แผนแม่บทว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2564, กระทรวงสาธารณสุข และองค์กรภาครัฐ – เอกชน, ตุลาคม 2559

- ยุทธศาสตร์ที่ 4 มาตรการที่ 4 การเสริมสร้างกลไกการบริหารงานวิจัยและพัฒนาสมุนไพร (กิจกรรมสำคัญ ได้แก่ จัดประชุมกำหนดแผนการวิจัย ลงทุนงบประมาณการวิจัยที่เกี่ยวข้อง จัดทำฐานข้อมูล

นักวิจัย) วงเงินรวม 5,000 ล้านบาท และ มาตรการที่ 6 การพัฒนาเมืองสมุนไพร (กิจกรรมสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาเมืองสมุนไพร 4 จังหวัด) วงเงินรวม 5,633.47 ล้านบาท

- ยุทธศาสตร์ที่ 3 มาตรการที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างส่งเสริมการจัดบริการและการใช้สมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุข (กิจกรรมสำคัญ ได้แก่ ก่อสร้างอาคารแพทย์แผนไทยเพื่อยกระดับคุณภาพบริการ) วงเงินรวม 7,050 ล้านบาท

ทั้งนี้ ในการดำเนินการในแต่ละยุทธศาสตร์จะมีการจัดทำแผนงานที่สอดคล้องกับมาตรการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแต่ละยุทธศาสตร์ โดยในแต่ละแผนงานจะมีการกำหนดแนวทางการดำเนินการ เป้าหมาย ตัวชี้วัด และผู้รับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการขับเคลื่อนในทางปฏิบัติเป็นการดำเนินการโดยยึดตามพันธกิจของแต่ละหน่วยงานที่สอดคล้องกับแผนงานที่กำหนดไว้ ซึ่งมีได้กำหนดให้หน่วยงานใดเป็นผู้รับผิดชอบต่อตัวชี้วัดใดโดยตรง ดังนั้น อาจส่งผลต่อความก้าวหน้าของผลการดำเนินงาน เนื่องจากมิได้กำหนดผู้รับผิดชอบโดยตรง อีกทั้ง แผนแม่บทฯ มิได้กำหนดแหล่งที่มาของงบประมาณไว้ส่งผลให้ในการดำเนินการของแต่ละหน่วยงานนั้น หน่วยงานจะเป็นผู้ทำค่าของงบประมาณด้วยตนเอง ซึ่งอาจเกิดปัญหาความต่อเนื่อง หากมิได้รับจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการในแต่ละปี

5.2 พระราชบัญญัติผลิตภัณฑ์สมุนไพร พ.ศ. 2562

พระราชบัญญัติผลิตภัณฑ์สมุนไพร พ.ศ. 2562 ขึ้น มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 29 มิ.ย. 2562 ที่ผ่านมา ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทย เนื่องจากแต่เดิมการควบคุมการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรใช้กฎหมายอาหารและยา ซึ่งไม่สอดคล้องต่อการส่งเสริมผลิตภัณฑ์สมุนไพร เช่น การขอขึ้นทะเบียน การไม่สามารถกล่าวอ้างสรรพคุณของผลิตภัณฑ์จำพวกอาหารเสริม เป็นต้น ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมสมุนไพร จึงมีความจำเป็นต้องแยกผลิตภัณฑ์สมุนไพรออกมาควบคุมและกำกับเป็นการเฉพาะ

โดยเจ้าภาพหลัก ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ที่มีส่วนสำคัญในการกำกับดูแล และกระทรวงสาธารณสุขโดยกองกสมสมุนไพรเพื่อเศรษฐกิจ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยที่มีคุณภาพ ปลอดภัยมากขึ้น ทดแทนการนำเข้ายาและผลิตภัณฑ์เสริมอาหารจากต่างประเทศ เพิ่มโอกาสการแข่งขันกับตลาดต่างประเทศ สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง เกิดประโยชน์ย้อนกลับสู่เกษตรกรที่มีผลผลิตในมือ ประชาชนมีทางเลือกทางสุขภาพ ส่งผลต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจชาติให้แข็งแรง

สำหรับ พ.ร.บ. ผลิตภัณฑ์สมุนไพร พ.ศ. 2562 ประกอบด้วย 127 มาตรา โดยมี 2 องค์กรประกอบ คือ 1) กลไกการขับเคลื่อน ได้แก่ คณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ และคณะกรรมการผลิตภัณฑ์สมุนไพร และ 2) มาตรการสนับสนุนและส่งเสริมผู้ประกอบการ สำหรับคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ มีหน้าที่สำคัญ อาทิ กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรแห่งชาติทุกห้าปี เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณา ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ปฏิบัติตามนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ตามที่กำหนดไว้ รวมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการรายงานผลการดำเนินงานดังกล่าว เป็นต้น

ทั้งนี้ นอกเหนือจากกรรมการทั้ง 2 คณะดังกล่าว องค์ประกอบที่สำคัญอีกหนึ่งองค์ประกอบได้แก่ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งตาม พ.ร.บ. ฉบับนี้ ได้กำหนดประเด็นที่ต้องมีการดำเนินการอย่าง 2 ขอบเขต ได้แก่

- ประเด็นเกี่ยวกับการกำกับดูแล อาทิ การอนุญาต การประเมิน การตรวจสอบ การพิจารณาสมุนไพร (โดยจำเป็นต้องคำนึงถึงการคุ้มครองภูมิปัญญา) เป็นต้น
- ประเด็นเกี่ยวกับการส่งเสริมผู้ประกอบการในด้านต่าง ๆ อาทิ ความพร้อมและความต้องการความช่วยเหลือในการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ (เช่น การเพาะปลูก การส่งเสริมคุณภาพ) การอบรมพัฒนาศักยภาพในการประกอบการ เป็นต้น

ในส่วนของผู้ประกอบการที่ต้องคำนึงถึงและปฏิบัติตามบทบัญญัติภายใต้ พ.ร.บ. ฉบับนี้ มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจครอบคลุมอย่างน้อย 2 ขั้นตอน ได้แก่

- ขั้นตอนเตรียมการ: โดยสิ่งที่จำเป็นต้องพิจารณา ประกอบด้วย หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการขออนุญาตและการอนุญาตเกี่ยวกับการผลิต นำเข้า หรือขายผลิตภัณฑ์สมุนไพร โดยผู้ผลิตหรือผู้นำเข้าจำเป็นต้องขึ้นทะเบียนตำรับผลิตภัณฑ์สมุนไพร การแจ้งรายละเอียด และการจัดแจ้งผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้เรียบร้อยก่อนผลิตหรือนำเข้าเพื่อจำหน่าย
- ขั้นตอนดำเนินการ: โดยสิ่งที่จำเป็นต้องพิจารณา ได้แก่ ขอบเขตการดำเนินธุรกิจภายใต้ ภายหลังจากได้รับใบอนุญาต การโฆษณา การยกเลิกกิจการ การโอนกิจการ

5.3 สรุปผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดระดับแผน ในระยะครึ่งแผนฯ

1) ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่ส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรชั้นนำของภูมิภาคอาเซียน ภายในปี พ.ศ. 2565

ผลการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีการส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรเป็นอันดับ 1 ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีผลการดำเนินงาน เท่ากับ 1,656.1 ล้านเหรียญ สรอ. รองลงมา ได้แก่ อินโดนีเซีย เท่ากับ 894.6 ล้านเหรียญ สรอ. ผลการประเมินได้คะแนน เท่ากับ 5 คะแนน เนื่องจากดำเนินการได้ ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 100 จากค่าเป้าหมาย ซึ่งถือว่า **ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดประสบผลสำเร็จ**

2) มูลค่าของวัตถุดิบสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ภายในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 1 เท่าตัว ภายในปี พ.ศ. 2565

พิจารณาจากผลรวมของมูลค่าการตลาดของสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในปี 2562 เท่ากับ 54,318 ลบ. ¹ โดยเพิ่มขึ้นจากปี 2559 (41,428 ลบ.) เท่ากับ 13,069 ลบ. คิดเป็นยอดรวมที่เพิ่มขึ้น 0.32 เท่า ซึ่งสามารถคำนวณร้อยละความสำเร็จตามตัวชี้วัดได้ เท่ากับ ร้อยละ 31.7 คิดเป็นคะแนน เท่ากับ 1 คะแนน เนื่องจากมีผลการดำเนินงาน ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 20 จากค่าเป้าหมาย ดังนั้น **ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดมีความเสี่ยงที่จะไม่ประสบผลสำเร็จสูง** กล่าวคือ ในระยะที่ผ่านมา มีการดำเนินแผนงาน/โครงการซึ่งเป็นไปตามมาตรการที่กำหนดไว้ แม้ผลผลิตที่เกิดขึ้นยังคงไม่บรรลุเป้า หากแต่

¹ มูลค่าของผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในประเทศ ในปี 2562 จำนวน 52,125.3 ลบ. จากฐานข้อมูลEuromonitor International รวมกับมูลค่าการส่งออกสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพร ในปี 2562 จำนวน 2,192 ลบ. จากฐานข้อมูลจากกรมศุลกากร

ยังสามารถเร่งดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดได้ อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานส่วนที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายจำเป็นต้องให้ความสนใจและติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ หากพิจารณาผลการดำเนินงานรวม จะเห็นได้ว่า คะแนนผลการดำเนินงานรวม เท่ากับ 19 คะแนน (คะแนนรวม เท่ากับ 35 คะแนน) คิดเป็น ร้อยละความสำเร็จของผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดรวม เท่ากับ ร้อยละ 54.3

ข้อสังเกตจากบางประการจากผลการดำเนินงานข้างต้น

1) ตัวชี้วัดระดับแผนอาจไม่ท้าทายเพียงพอต่อการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา เนื่องจากผลการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาก่อนที่จะมีแผนแม่บท ประเทศไทยมีการส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรเป็นอันดับ 1 ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ก่อนแล้ว อีกทั้ง จะเห็นได้ว่าอัตราการเติบโตของไทยมากกว่าอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นประเทศที่มีขนาดตลาดใหญ่เป็นอันดับ 2 รองจากไทย เท่ากับ 0.85 เท่า ในขณะที่ประเทศไทยมีขนาดตลาดน้อยกว่าเกาหลีใต้ ซึ่งเป็นประเทศที่มีขนาดตลาดใกล้เคียงกับไทย เท่ากับ 0.68 เท่า แล้ว ดังนั้น อาจพิจารณาปรับตัวชี้วัดให้เกิดความท้าทายในการปฏิบัติงาน อาทิ การตั้งเป้าหมายในการเพิ่มการส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้เทียบเท่ากับตลาดของเกาหลีใต้ เป็นต้น

2) ความสำเร็จของผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดรวม เท่ากับ ร้อยละ 54 เป็นผลการวิเคราะห์ภายใต้เงื่อนไขของการถอดบางตัวชี้วัดที่ยังไม่สามารถสรุปผลได้ออก ทั้งนี้ ช่วงเวลาในการประเมิน เท่ากับ 3 ปี แรกของการประกาศใช้แผนแม่บทฯ เท่านั้น

6. วิธีการดำเนินงาน

6.1 กรอบแนวทางการดำเนินงาน

ในการศึกษาครั้งนี้จะรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์และจัดทำข้อเสนอ โดยพิจารณาจากตัวชี้วัดดังต่อไปนี้

● ตัวชี้วัด: ระดับแผน

1. ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่ส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรชั้นนำของภูมิภาคอาเซียน ภายในปี พ.ศ. 2565
2. มูลค่าของวัตถุดิบสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ภายในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 1 เท่าตัว ภายในปี พ.ศ. 2565

● ตัวชี้วัด: ระดับยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ 1

1. พื้นที่ปลูกสมุนไพรที่มีคุณภาพมีจำนวนอย่างน้อย ร้อยละ 50 ของพื้นที่ปลูกสมุนไพรทั้งหมด
2. กลุ่มผู้ปลูกและแปรรูปสมุนไพรที่มีคุณภาพตามข้อกำหนดมาตรฐานมีจำนวนอย่างน้อย ร้อยละ 50 ของจำนวนกลุ่มทั้งหมด

ยุทธศาสตร์ที่ 2

1. มูลค่าของผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างน้อย ร้อยละ 15 ต่อปี

ยุทธศาสตร์ที่ 3

1. มูลค่าการใช้ยาสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุขเพิ่มขึ้นเฉลี่ย ร้อยละ 10 ต่อปี
2. รายการยาสมุนไพรได้รับการบรรจุเข้าบัญชียาหลักแห่งชาติเพิ่มขึ้น 50 รายการ ภายในปี พ.ศ. 2564

ยุทธศาสตร์ที่ 4

1. คณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติและคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องสามารถปฏิบัติหน้าที่ภายในปี พ.ศ. 2560
2. ยอดขายผลิตภัณฑ์สมุนไพร Product Champion เพิ่มขึ้นอย่างน้อย 2,000 ล้านบาท

สำหรับเกณฑ์การวัดผล แบ่งเป็น 4 ระดับ โดยพิจารณาจากค่าเป้าหมายของตัวชี้วัด (พิจารณาตารางที่ 2 – 4) ระดับที่ 1 หมายถึง สะท้อนผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดปี 5-6 (พ.ศ. 2564-2565) ซึ่งควรจะมีผลการดำเนินการไม่น้อยกว่า ร้อยละ 50 ของค่าเป้าหมาย ดังนั้น หากตัวชี้วัดใดมีผลการดำเนินงานต่ำกว่าระดับ 2 หรือ น้อยกว่า ร้อยละ 50 ของค่าเป้าหมาย สะท้อนให้เห็นว่ายุทธศาสตร์ดังกล่าวไม่บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินโครงการภายใต้แผนแม่บทฯ ฉบับที่ 1 หรือการดำเนินงานในรายยุทธศาสตร์ของแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 1 มีบริบทที่แตกต่างกัน ดังนั้น ในการกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนจึงกำหนดให้การดำเนินงานที่ไม่บรรลุเป้าหมายตามค่าของตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

- หากดำเนินการได้มากกว่า ร้อยละ 50 ของค่าเป้าหมาย แสดงว่า มีความพยายามในการดำเนินงานจนสามารถบรรลุเป้าหมายได้มากกว่ากึ่งหนึ่งของค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้จึงถือว่าประสบความสำเร็จ
- หากดำเนินการได้ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 80 ของค่าเป้าหมาย แสดงว่า มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและในหลากหลายแนวทางการพัฒนาที่กำหนดไว้ซึ่งทำให้ผลการดำเนินงานสามารถบรรลุใกล้เคียงกับค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ใกล้เคียงถือว่าประสบความสำเร็จอย่างดี
- หากดำเนินการได้ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 100 ของค่าเป้าหมาย แสดงว่า มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเต็มประสิทธิภาพส่งผลให้บรรลุค่าเป้าหมายทุกตัวชี้วัดจึงถือว่าประสบความสำเร็จอย่างดียิ่ง

ตารางที่ 1: การให้คะแนนและการแปรผล

ระดับคะแนน	เกณฑ์การให้คะแนน	การแปรผล
1	ดำเนินการได้ น้อยกว่า ร้อยละ 50 จากค่าเป้าหมาย	ไม่ประสบความสำเร็จ
2	ดำเนินการได้ ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 50 จากค่าเป้าหมาย	ประสบความสำเร็จ
3	ดำเนินการได้ ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 80 จากค่าเป้าหมาย	ประสบความสำเร็จดี
4	ดำเนินการได้ ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 100 จากค่าเป้าหมาย	ประสบความสำเร็จดีเยี่ยม

ทั้งนี้ ในการคำนวณประสิทธิผลของแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 1 หรือ ร้อยละความสำเร็จของแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 1 พิจารณาจากสูตรดังต่อไปนี้

$$\text{ร้อยละความสำเร็จของแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 1} = \frac{\text{จำนวนตัวชี้วัดของแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 1 ที่บรรลุเป้าหมาย}}{\text{จำนวนตัวชี้วัดของแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 1 ทั้งหมด}} \times 100$$

6.2 การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

- ข้อมูลจากกรมศุลกากรเกี่ยวกับมูลค่าการค้าสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรระหว่างประเทศ อาทิ มูลค่าการบริโภควัตถุดิบสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในประเทศ มูลค่านำเข้า – ส่งออกสมุนไพรรวม เป็นต้น
- ข้อมูลจาก Euromonitor International ที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สมุนไพรของไทย อาทิ มูลค่าตลาดการกระจายสินค้า เป็นต้น
- ข้อมูลจากกรมวิชาการเกษตรที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของการปลูกสมุนไพร อาทิ พื้นที่ปลูกสมุนไพร กลุ่มผู้ปลูกและแปรรูปสมุนไพรที่ได้มาตรฐานและคุณภาพ เป็นต้น
- ข้อมูลจากกระทรวงสาธารณสุขเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในสถานบริการ อาทิ มูลค่าการใช้ยาสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุข รายการยาสมุนไพรที่เตรียมบรรจุเข้าบัญชียาหลักแห่งชาติ เป็นต้น
- ข้อมูลที่ขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานผู้ดำเนินโครงการ หรือหน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบหลัก เช่น รายงานการดำเนินโครงการ รายงานการตรวจประเมินโครงการโดยกระทรวงหรือหน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบหลัก แบบประเมินตนเองของหน่วยงานในพื้นที่ที่เป็นผู้ดำเนินโครงการ เป็นต้น

ทั้งนี้ จะดำเนินการติดต่อเพื่อขอความอนุเคราะห์กับหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพหลักในแต่ละยุทธศาสตร์ ดังนี้

- ยุทธศาสตร์ที่ 1 ประกอบด้วย 1) กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2) กลุ่มส่งเสริมพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร
- ยุทธศาสตร์ที่ 2 ประกอบด้วย 1) กองธุรกิจภูมิภาคและชุมชน กรมพัฒนาธุรกิจการค้า 2) สำนักพัฒนาและส่งเสริมธุรกิจบริการ กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ และ 3) กองพัฒนาเกษตรอุตสาหกรรม กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม
- ยุทธศาสตร์ที่ 3 ประกอบด้วย 1) กองผลิตภัณฑ์สมุนไพร สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา 2) สถาบันการแพทย์แผนไทย และ 3) กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- ยุทธศาสตร์ที่ 4 ประกอบด้วย 1) กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และ 2) สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน)

6.3 การรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

สำหรับการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจะใช้การจัดประชุมกลุ่มย่อยกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นเครื่องมือหลักในการดำเนินการ โดยมีรายชื่อหน่วยงานที่ติดต่อเพื่อตอบแบบสอบถามดังตารางที่ 2 ทั้งนี้ ประเด็นในการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

- (1) ข้อมูลผลการดำเนินงานรายตัวชี้วัดที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- (2) ข้อมูลโครงการสำคัญที่ดำเนินการสอดคล้องกับแผนแม่บทฯ ภายใต้กรอบระยะเวลาของแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 1

(3) การปรับปรุงแนวทางการพัฒนาเดิมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและการต่อยอดโดยพิจารณาจากศักยภาพที่สามารถดำเนินการต่อได้

(4) การเพิ่มบริบทใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาสมุนไพรในระยะเวลาภายใต้กรอบแผนแม่บทฯ และในระยะถัดไป

เมื่อพิจารณาจากการพัฒนาที่เกี่ยวข้องในระยะเวลาที่ผ่านมาและที่ปรากฏในแผนระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะแผนแม่บทฯ พบว่า แนวทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสมุนไพรนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการบูรณาการต่าง ๆ ตลอดห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) และมีการถ่ายทอดแนวทางการพัฒนาไปสู่หน่วยงานในระดับปฏิบัติได้อย่างมีความเชื่อมโยงสอดคล้องในทิศทางเดียวกัน ดังนั้น ประเด็นในการสัมภาษณ์จึงควรจำแนกกลุ่มหรือประเด็นการสัมภาษณ์โดยยึดโยงการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของแผนแม่บทฯ เข้ากับการพัฒนาตลอดห่วงโซ่อุปทานสมุนไพร ดังนี้

- ประเด็นแนวทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับวัตถุดิบต้นน้ำ (Upstream) ที่มีความครอบคลุมการดำเนินการเกี่ยวกับ
 - การสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร การเพิ่มมูลค่าให้วัตถุดิบ การปรับปรุงพันธุ์
 - การสนับสนุนและส่งเสริมเกษตรกรให้เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการทำการเกษตรและการผลิต/แปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพร
 - การส่งเสริมคุณภาพ มาตรฐานสินค้า และการตรวจสอบย้อนกลับ
- แนวทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีและกระบวนการผลิต (Midstream) ที่มีความครอบคลุมการดำเนินการเกี่ยวกับ
 - การสนับสนุนการทำวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี และนวัตกรรม ตลอดจนการบริหารจัดการงานวิจัยสมุนไพร
 - การจัดหาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ทันสมัยและเข้าถึงได้ง่าย
 - การส่งเสริมมาตรฐาน คุณภาพผลิตภัณฑ์ และการทดสอบสมุนไพร
 - การถ่ายทอดงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี และนวัตกรรม ให้ผู้ประกอบการสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ได้
 - การสนับสนุนการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพร
 - การพัฒนาอุตสาหกรรมชีวภาพและเพิ่มผลิตภาพการผลิตตลอดห่วงโซ่คุณค่า
 - การพัฒนาผู้ประกอบการ
- แนวทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงตลาดและช่องทางการจำหน่าย (Downstream) ที่มีความครอบคลุมการดำเนินการเกี่ยวกับ
 - การส่งเสริมการตลาดทั้งในและต่างประเทศ
 - การพัฒนาช่องทางการขายและการจัดจำหน่าย
- แนวทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมระบบนิเวศ ที่มีความครอบคลุมการดำเนินการเกี่ยวกับ
 - การพัฒนาฐานข้อมูล (Big Data) ที่จำเป็นตลอดห่วงโซ่คุณค่า ตั้งแต่การใช้ประโยชน์ในการผลิตวัตถุดิบขั้นต้นน้ำ ข้อมูลวัตถุดิบที่มีคุณภาพมาตรฐานและแหล่งผลิต จนถึงข้อมูลความต้องการผลิตสมุนไพร อุปสงค์อุปทานของตลาดสมุนไพร และความต้องการของผู้บริโภค
 - การพัฒนาสารสนเทศเพื่อรองรับการผลิตและการจัดจำหน่าย
 - การสนับสนุนการสร้างบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ
 - การสร้างตราสินค้า และการขึ้นทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา

- การแก้ไข ทบทวน กฎหมายและกฎระเบียบต่าง ๆ ให้เอื้ออำนวยกับการลงทุน
- การสนับสนุนผ่านกลไกด้านการเงินการคลัง และสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ
- การอำนวยความสะดวกทางการค้าและโลจิสติกส์

ตารางที่ 2 : รายชื่อและหน่วยงานที่ให้ข้อมูลเชิงลึกจากการตอบแบบสอบถาม

ลำดับที่	หน่วยงาน	ชื่อ - สกุล
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์		
1	กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	ผู้อำนวยการกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน
2	สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร	ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ
3	สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน)	ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร
กระทรวงพาณิชย์		
4	กรมพัฒนาธุรกิจการค้า	ผู้อำนวยการกองธุรกิจภูมิภาคและชุมชน
5	กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ	ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาและส่งเสริมธุรกิจบริการ
กระทรวงอุตสาหกรรม		
6	กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม	ผู้อำนวยการกองพัฒนาเกษตรอุตสาหกรรม
กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม		
7	สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)	ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)
8	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)	ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
กระทรวงมหาดไทย		
9	สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย	ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย
กระทรวงสาธารณสุข		
10	กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสมุนไพร
11	สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา	ผู้อำนวยการกองผลิตภัณฑ์สมุนไพร
12	กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	ผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย
13		กองวิชาการและแผนงาน
สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย		
14	บริษัทอุตสาหกรรมเครื่องหอมไทย – จีน	ดร.ภญ.บังอร เกียรติธนากร

ลำดับที่	หน่วยงาน	ชื่อ - สกุล
สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย		
15	ผู้แทนสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย	นายอนุรุธ ว่องวานิช

7. สรุปผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดภายใต้แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2564

7.1 ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดระดับแผน

สำหรับตัวชี้วัดระดับแผนแม่บท มี 2 ตัวชี้วัด โดยมีผลการดำเนินงานเป็นดังนี้

1) ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่ส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรชั้นนำของภูมิภาคอาเซียน ภายในปี พ.ศ. 2565

ผลการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีการส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรเป็นอันดับ 1 ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พิจารณาจากแผนภาพที่ 2 โดยมีผลการดำเนินงาน เท่ากับ 1,656.1 ล้านบาท หรือ ร้อยละ 100.0 ของเป้าหมายที่กำหนดไว้เท่ากับ 894.6 ล้านบาท หรือ ร้อยละ 100.0 ผลการประเมินได้คะแนน เท่ากับ 4 คะแนน เนื่องจากดำเนินการได้ ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 100 จากค่าเป้าหมาย ซึ่งถือว่า **ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดประสบผลสำเร็จ**

2) มูลค่าของวัตถุดิบสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ภายในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 1 เท่าตัว ภายในปี พ.ศ. 2565

ผลรวมของมูลค่าการตลาดของสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในปี 2564 เท่ากับ 4.56 หมื่นล้านบาท โดยเพิ่มขึ้นจากปี 2559 (3.98 หมื่นล้านบาท) เท่ากับ 5,800 ลบ. คิดเป็นยอดรวมที่เพิ่มขึ้น 0.15 เท่า ซึ่งสามารถคำนวณร้อยละความสำเร็จตามตัวชี้วัดได้ เท่ากับ ร้อยละ 14.6 คิดเป็นคะแนน เท่ากับ 1 คะแนน เนื่องจากมีผลการดำเนินงาน น้อยกว่า ร้อยละ 50 จากค่าเป้าหมาย ดังนั้น **ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดไม่ประสบผลสำเร็จ** อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานในช่วงปี 2563 จนถึงแม้จะมีโอกาสเพิ่มขึ้นจากการให้ความสนใจต่อการใช้สมุนไพรในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคไวรัส Covid-19 หากแต่การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจหยุดชะงักในหลายภาคส่วน ส่งผลต่อกำลังซื้อและกำลังการผลิตในอุตสาหกรรมสมุนไพร ทำให้ผลการดำเนินงานไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ดังกล่าว

ทั้งนี้ หากพิจารณาผลการดำเนินงานรวมทั้งตัวชี้วัดในระดับแผนและตัวชี้วัดในระดับยุทธศาสตร์ (พิจารณาตารางที่ 3) จะเห็นได้ว่า คะแนนผลการดำเนินงานรวม เท่ากับ 18 คะแนน (คะแนนรวม เท่ากับ 32 คะแนน) คิดเป็น ร้อยละความสำเร็จของผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดรวม เท่ากับ ร้อยละ 56.25 หรือ อาจกล่าวได้ว่า ผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดแผนฯ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2565) มีความพยายามในการดำเนินงานจนสามารถบรรลุเป้าหมายได้มากกว่ากึ่งหนึ่งของค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้จึงถือว่า **ผลการดำเนินงานประสบผลสำเร็จ**

ตารางที่ 3: สรุปผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดภายใต้แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2565

ประเด็น	ค่าเป้าหมาย	กรณีวัดผลรายปี					กรณีวัดผลเมื่อสิ้นสุดแผน	คะแนนผลการดำเนินงาน
		2561	2562	2563	2564	2565		
ตัวชี้วัดระดับแผน		2561	2562	2563	2564	2565	2561-ปัจจุบัน	
1. ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่ส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรชั้นนำของภูมิภาคอาเซียน ภายในปี พ.ศ. 2565	อันดับ 1 ของอาเซียน						อันดับ 1 ของอาเซียน	4
2. มูลค่าของวัตถุดิบสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ภายในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 1 เท่าตัว ภายในปี พ.ศ. 2565	1 เท่า (7.96 หมื่นล้านบาท)						0.15 เท่า (4.56 หมื่นล้านบาท)	2
ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมผลิตผลของสมุนไพรไทยที่มีศักยภาพตามความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ								
ตัวชี้วัดระดับยุทธศาสตร์								
1. พื้นที่ปลูกสมุนไพรที่มีคุณภาพ	อย่างน้อยร้อยละ 50 ของพื้นที่ปลูกสมุนไพรทั้งหมด						6.3%	1
2. กลุ่มผู้ปลูกและแปรรูปสมุนไพรที่มีคุณภาพตามข้อกำหนดมาตรฐาน	อย่างน้อยร้อยละ 50 ของจำนวนกลุ่มทั้งหมด						n.a.	n.a.
ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาอุตสาหกรรมและการตลาดสมุนไพรให้มีคุณภาพระดับสากล								
ตัวชี้วัดระดับยุทธศาสตร์								
1. มูลค่าของผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในประเทศเพิ่มขึ้น	อย่างน้อยร้อยละ 15 ต่อปี	11%	10%	-15%	-1%		1.4%	1
ยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและการสร้างเสริมสุขภาพ								
ตัวชี้วัดระดับยุทธศาสตร์								
1. มูลค่าการใช้ยาสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุขเพิ่มขึ้นเฉลี่ย ร้อยละ 10 ต่อปี	ร้อยละ 10 ต่อปี	28.9%	-3.8%	16.6%	-7.5%	-10.6%	4.7%	1
2. รายการยาสมุนไพรได้รับการบรรจุเข้าบัญชียาหลักแห่งชาติเพิ่มขึ้น 50 รายการ ภายในปี พ.ศ. 2564	50 รายการ	0	0	0	12	2	14	1
ยุทธศาสตร์ที่ 4 สร้างความเข้มแข็งการบริหารและนโยบายภาครัฐเพื่อการขับเคลื่อนสมุนไพรไทยอย่างยั่งยืน								
ตัวชี้วัดระดับยุทธศาสตร์								
1. คณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติและคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องสามารถปฏิบัติหน้าที่ภายในปี พ.ศ.	มีการดำเนินการ						มีการดำเนินการ	4
2. ยอดขายผลิตภัณฑ์สมุนไพร Product Champion เพิ่มขึ้นอย่างน้อย 2,000 ล้านบาท	2,000 ล้านบาท						6,604.94 ลบ.	4
ร้อยละความสำเร็จของการดำเนินงานตามตัวชี้วัดของแผน								56.25%

ข้อสังเกตจากสรุปการดำเนินงานดังกล่าวข้างต้น

1) ตัวชี้วัดระดับแผนอาจไม่ทำหายเพียงพอต่อการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา เนื่องจากผลการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาจะมีแผนแม่บทฯ ประเทศไทยมีการส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรเป็นอันดับ 1 ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ก่อนแล้ว อีกทั้ง จะเห็นได้ว่าอัตราการเติบโตของไทยมากกว่าอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นประเทศที่มีขนาดตลาดใหญ่เป็นอันดับ 2 รองจากไทย เท่ากับ 0.85 เท่า ในขณะที่ประเทศไทยมีขนาดตลาดน้อยกว่าเกาหลีใต้ ซึ่งเป็นประเทศที่มีขนาดตลาดใกล้เคียงกับไทย เท่ากับ 0.68 เท่า แล้ว ดังนั้น อาจพิจารณาปรับตัวชี้วัดให้เกิดความท้าทายในการปฏิบัติงาน อาทิ การตั้งเป้าหมายในการเพิ่มการส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้เทียบเท่ากับตลาดของเกาหลีใต้ เป็นต้น

2) ตัวชี้วัดบางรายการยังขาดคุณสมบัติของตัวชี้วัดที่ดีด้านความสามารถในการวัดได้ อาทิ ยอดขายผลิตภัณฑ์สมุนไพร Product Champion เพิ่มขึ้น เนื่องจากปัจจุบันยังมิได้มีการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลดังกล่าวเพื่อนำมาใช้ในการเปรียบเทียบผลการดำเนินงานในปัจจุบัน

3) ตัวชี้วัดผลการดำเนินงานส่วนใหญ่ ยกเว้นในยุทธศาสตร์ที่ 4 มีผลการดำเนินงานต่ำกว่าร้อยละ 50 ของค่าเป้าหมาย ซึ่งอาจเป็นผลสืบเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคไวรัส Covid-19 ทำให้กำลังการผลิตถดถอยจากภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซาและความสามารถในการจับจ่ายใช้สอยของผู้บริโภคลดลง แม้กระแสดังกล่าวความต้องการผลิตภัณฑ์สมุนไพรในการดูแลสุขภาพจะเพิ่มขึ้นก็ตาม อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละยุทธศาสตร์/แผนงาน/โครงการได้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้มีกิจกรรมและผลผลิตของโครงการเพิ่มขึ้นตามลำดับ เทียบกับผลการประเมินในระยะครึ่งแผนฯ

7.2 ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดระดับยุทธศาสตร์

7.2.1 ยุทธศาสตร์ที่ 1: ส่งเสริมผลผลิตผลของสมุนไพรที่มีศักยภาพตามความต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

7.2.1.1 สรุปผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัด สำหรับตัวชี้วัดระดับยุทธศาสตร์และผลการดำเนินงาน เป็นดังนี้

1) พื้นที่ปลูกสมุนไพรที่มีคุณภาพมีจำนวนอย่างน้อย ร้อยละ 50 ของพื้นที่ปลูกสมุนไพรทั้งหมด

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรให้เกษตรกร จำนวน 368,260 ราย พื้นที่ปลูกสมุนไพร 1,059,818 ไร่ /ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP จำนวน 51,973 ไร่ มีเกษตรกรเข้าระบบรับรองแปลงอินทรีย์ จำนวน 22,474 ราย พื้นที่ 15,037 ไร่ รวมพื้นที่ปลูกสมุนไพรได้มาตรฐานทั้งสิ้น 67,010 ไร่

ดังนั้น พื้นที่ปลูกสมุนไพรที่มีคุณภาพ เท่ากับ ร้อยละ 6.3 ผลการประเมินได้คะแนน เท่ากับ 1 คะแนน เนื่องจากดำเนินการได้ น้อยกว่า ร้อยละ 50 จากค่าเป้าหมาย ซึ่งถือว่า **ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดไม่ประสบผลสำเร็จ**

2) กลุ่มผู้ปลูกและแปรรูปสมุนไพรที่มีคุณภาพตามข้อกำหนดมาตรฐานมีจำนวนอย่างน้อย ร้อยละ 50 ของจำนวนกลุ่มทั้งหมด

ปัจจุบันยังมิได้มีการรวบรวมข้อมูลกลุ่มผู้ปลูกและแปรรูปสมุนไพรที่มีคุณภาพตามข้อกำหนดมาตรฐาน ดังนั้น จึง**ไม่สามารถสรุปผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดได้** อย่างไรก็ตาม การดำเนินการในปัจจุบันเป็นการ

ส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้ปลูกและแปรรูปสมุนไพร หากแต่มีได้มีเป้าประสงค์เพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถปลูกและแปรรูปสมุนไพรตามข้อกำหนดมาตรฐาน การส่งเสริมการรวมกลุ่มในปัจจุบันเป็นการถ่ายทอดความรู้ การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ อาทิ ความรู้ เทคโนโลยีการเกษตร พืชพันธุ์ การตลาด การเงิน รวมถึงข้อกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีหน่วยงานร่วมดำเนินการ 4 หน่วยงาน ได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ปัจจุบันมีกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนรวม 160 กลุ่ม

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 1 ประสบผลสำเร็จในระดับแผนงาน/มาตรการ อาทิ มีการจัดทำมาตรฐานสินค้า GAP และมาตรฐานพืชสมุนไพรตามกลุ่มของส่วนที่ใช้ของพืช จำนวน 5 ฉบับ จัดทำแผนที่ความเหมาะสมของที่ดินสำหรับปลูกพืชสมุนไพร (Land Suitability) จำนวน 36 ชนิด จัดทำข้อกำหนดมาตรฐานยา 109 รายการ จัดเป็น 4 volume จัดทำตำรามาตรฐานสมุนไพรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2564 (Thai Herbal Pharmacopoeia 2021 หรือ THP 2021) ประกอบด้วย มอโนกราฟที่มีใน THP 2020 จำนวน 99 มอโนกราฟ และเพิ่มเติมมอโนกราฟใหม่ จำนวน 10 มอโนกราฟ รวม 109 รายการ และในปี 2565 จัดทำ THP 2022 จำนวน 12 มอโนกราฟ

โดยในปัจจุบันมีเกษตรกร 369,353 รายขึ้นทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร ด้านพืชสมุนไพร เครื่องเทศ พืชสมุนไพรที่เป็นพืชอาหาร (รวม 88 ชนิด) ดำเนินการปลูกพืชสมุนไพรบนพื้นที่รวมประมาณ 1.06 ล้านไร่ และมีโครงการส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสมุนไพรปี 2565 เป้าหมายเกษตรกร จำนวน 1,110 ราย ในพื้นที่ 37 จังหวัด และจัดทำแปลงขยายและรวบรวมพันธุ์สมุนไพรในศูนย์ปฏิบัติการ จำนวน 16 ศูนย์เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานวัตถุดิบ ส่งเสริมการผลิตสมุนไพร เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามแนวเกษตรปลอดภัย สร้างรายได้แก่เกษตรกรและเพิ่มมูลค่าการส่งออกอย่างมั่นคง และยั่งยืน

นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำ (ร่าง) ประกาศคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ เรื่อง มาตรการส่งเสริมการผลิตสมุนไพรเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพร ตามแนวทางเกษตรปลอดภัย พ.ศ. เพื่อผลักดันสมุนไพรให้เป็นพืชเศรษฐกิจสร้างรายได้ให้ประเทศ รวมทั้งสร้างมาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยให้เป็นที่ยอมรับระดับสากล

7.2.1.2 ข้อค้นพบที่สำคัญ

1) ความไม่สอดคล้องระหว่างอุปสงค์และอุปทานของปริมาณผลผลิตสมุนไพรส่งผลให้เกิดการขาดแคลนวัตถุดิบสมุนไพรที่เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ปัจจุบันปัญหาด้านการขาดแคลนวัตถุดิบอาจจำแนกได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ความไม่เพียงพอของปริมาณวัตถุดิบซึ่งเกิดจากความเสียหายอันเนื่องมาจากโรคและแมลงศัตรูพืชในแปลง โดยเฉพาะในขมิ้นชันและฟ้าทะลายโจร อาทิ โรคต้นเหี่ยว เหง้า และรากเน่า โรคแอนแทรกโนส เป็นต้น (2) การขาดแคลนวัตถุดิบที่เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอ เนื่องจากยังไม่มีกรรวมกลุ่มของเกษตรกรหรือการทำเกษตรแปลงใหญ่ที่แพร่หลายมากนัก ส่งผลให้ปริมาณวัตถุดิบที่เข้าสู่ตลาดจึงไม่เพียงพอต่อการคาดการณ์ในกระบวนการผลิตของภาคอุตสาหกรรม และ (3) การกระจายตัวของเกษตรกร เนื่องจากแม้ในปัจจุบันเกษตรกรได้ให้ความสนใจในการปลูกพืชสมุนไพรเพิ่มขึ้น แต่องค์ความรู้เกี่ยวกับความเหมาะสมของพื้นที่ในการปลูกพืชสมุนไพร นอกเหนือจาก product champion ยังมีไม่มากนัก และยังไม่ทั่วถึง จึงทำให้ไม่เกิดการกระจายแหล่งเพาะปลูกในพื้นที่ที่เหมาะสม

2) สมุนไพรไทยยังขาดความเชื่อมั่นทั้งด้านคุณภาพและความปลอดภัยของวัตถุดิบสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพร โดยตัวอย่างผลการศึกษาศึกษาสมุนไพรฟ้าทะลายโจร² พบว่า มีการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในภาคประชาชน แต่ยังคงงานวิจัยสนับสนุนการใช้งานในคน อีกทั้งผลิตภัณฑ์ในท้องตลาดบางส่วนยังไม่ได้มาตรฐาน และมีการเผยแพร่ข้อมูลด้านสรรพคุณเกินจริง อย่างไรก็ตาม ในด้านการจัดมาตรฐานการปลูก การเก็บเกี่ยว และแปรรูปมีกรมวิชาการเกษตรและ ออย. เข้ามาดำเนินการร่วมด้วย

3) อสมมาตรของข้อมูลด้านราคาผลผลิตสมุนไพรเป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มปริมาณเกษตรกรที่เพาะปลูกสมุนไพร เนื่องจากเกษตรกรไม่ทราบเกี่ยวกับแนวโน้มความต้องการของตลาดสมุนไพรและอุปสงค์ที่แท้จริง ทำให้ไม่สามารถนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการเพาะปลูกได้ จึงขาดแรงจูงใจในการหันมาปลูกสมุนไพรเพิ่มขึ้นในไร่ของตนเอง นอกจากนี้ ยังต้องเผชิญการกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง สืบเนื่องจากไม่สามารถหาตลาดปลายทางของผลผลิตสมุนไพรได้ด้วยตนเอง เนื่องจากยังไม่มีบริการโลจิสติกส์ที่แพร่หลายมากนัก

4) ความไม่ต่อเนื่องของงบประมาณ เนื่องจากองค์ความรู้ด้านสมุนไพร โดยเฉพาะสมุนไพรไทยยังมีอยู่อย่างจำกัดและกระจุกกระจาย ดังนั้น การพัฒนาองค์ความรู้และการวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทานสมุนไพรถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา ทั้งนี้ การดำเนินงานนอกเหนือจากมาตรการและแผนงานตามแผนแม่บทฯ แล้ว หลายหน่วยงานได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง หากแต่เป็นการใช้งบประมาณในเชิงฟังก์ชันและไม่สามารถรับประกันความต่อเนื่องของงบประมาณได้ ซึ่งทำให้กระบวนการพัฒนาในด้านนั้น ๆ หยุดชะงัก

5) บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับห่วงโซ่อุปทานสมุนไพรมีอยู่อย่างจำกัดและไม่เพียงพอ ภายใต้ห่วงโซ่อุปทานที่ต้องมีการเสริม เพิ่มเติม และพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกร ผู้ประกอบการ และผู้บริโภค/ผู้ใช้บริการสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรแล้ว องค์ประกอบอีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ บุคลากรในด้านเภสัชศาสตร์ด้านการแพทย์แผนไทย และด้านการแพทย์แผนไทยประยุกต์ ที่เป็นกลไกในการผลิตองค์ความรู้ ทำการวิจัยและถ่ายทอดให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ซึ่งพบว่า ปัจจุบันบุคลากรในด้านดังกล่าวนอกจากจะขาดแคลนในตลาดแรงงานหลักแล้ว สำหรับตลาดสมุนไพรยังมีจำนวนจำกัดมากขึ้นอีก ทำให้ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาตลาดสมุนไพรหรือห่วงโซ่อุปทานสมุนไพรให้ขยายวงกว้างได้ในระยะเวลาอันสั้น ดังนั้น จำเป็นต้องมีการวางแผนพัฒนาบุคลากรในด้านนี้โดยด่วน เพื่อรองรับกับทิศทางการพัฒนาตามแผนนโยบายรัฐบาลในการพัฒนาสมุนไพรเพื่อการส่งออกหรือการพัฒนาสมุนไพรเพื่อทดแทนยาแผนปัจจุบันที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ซึ่งจำเป็นต้องมีบุคลากรที่เพียงพอต่อการวิจัยและพัฒนาสมุนไพรเพื่อใช้เป็นยาอย่างครบวงจร มีการพิสูจน์สรรพคุณและความปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยทางคลินิก เพื่อประเมินประสิทธิผลของยาจากสมุนไพรในผู้ป่วยเปรียบเทียบกับยาแผนปัจจุบัน

7.2.1.3 ช่องว่างการพัฒนา

1) การจัดทำแผนที่ความเหมาะสมของที่ดินสำหรับปลูกพืชสมุนไพร (Land Sustainability) จะช่วยแสดงให้เห็นถึงทางเลือกของเกษตรกรในการนำไปผสมผสานกับการทำการเกษตรหลักของตนเอง ดังนั้น หากข้อมูลแผนที่ความเหมาะสมของที่ดินสำหรับปลูกพืชสมุนไพรมีอยู่อย่างจำกัด เกษตรกรจะไม่เห็นถึงทางเลือกในการปรับเปลี่ยนพืชการเกษตรของตนเอง ในทางตรงกันข้ามหากมีแผนที่ซึ่งแสดงถึงความเหมาะสมในการปลูกพืชสมุนไพรที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นในหนึ่งพื้นที่ จะเป็นแรงจูงใจให้เกิดการปลูกพืชสมุนไพรในวงกว้างมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการจัดทำแผนที่ความเหมาะสมของที่ดินสำหรับปลูกพืชสมุนไพรไปแล้ว จำนวน 36 ชนิด ยังจำเป็นต้องเพิ่มชนิดพืชสมุนไพรเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่เกษตรกร ประกอบกับการ

² รายงานการพิจารณาศึกษาแนวทางการพลิกโฉมพืชสมุนไพรไทยด้วยการวิจัยและนวัตกรรมของคณะกรรมการวิชาการวิสามัญศึกษาแนวทางการพลิกโฉมพืชสมุนไพรไทยด้วยการวิจัยและนวัตกรรม วุฒิสภา

จัดทำข้อมูลพื้นฐานอื่น ๆ ร่วมด้วยสำหรับการนำพืชสมุนไพรจากแผนที่ฯ ไปใช้ประโยชน์ นอกจากนี้จำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการเข้าถึง/การใช้ประโยชน์จากแผนที่ดังกล่าวในวงกว้างอีกด้วย

2) ในการผลิตสมุนไพร ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ โดยเกษตรกรควรปรับกระบวนการเพาะปลูกให้เป็นอินทรีย์ หรือปลอดสารพิษเพื่อเพิ่มมูลค่าให้แก่สมุนไพร ส่วนผู้ประกอบการจะต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็ง และให้ความสำคัญต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน และตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภค ทั้งตลาดภายในประเทศและตลาดส่งออก ที่สำคัญควรจะเน้นการบอกเล่าเรื่องราวและคุณประโยชน์ของสมุนไพรไทยว่าได้อย่างไร เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและเพิ่มความต้องการบริโภคสมุนไพรไทยเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ หากสามารถทำให้ทุกคนเข้าถึงได้ง่ายและทั่วถึง ในราคาที่เป็นธรรม จะกลายเป็นกุญแจแห่งความสำเร็จในการผลักดันการใช้ยาสมุนไพรให้เพิ่มขึ้น และที่สำคัญหากสามารถนำสมุนไพรมาใช้ร่วมในการป้องกัน บำบัดดูแล และรักษาร่วมกันกับแพทย์แผนปัจจุบันได้จะเป็นการสร้างความคุ้นเคยและการยอมรับในประสิทธิผลของการรักษามากยิ่งขึ้น

3) การดำเนินงานบูรณาการทำงานร่วมกันนี้จะเกิดประโยชน์ต่อภาคอุตสาหกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรซึ่งในอนาคตอาจเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศ ช่วยส่งเสริมเรื่องการควบคุมภาพ สร้างความน่าเชื่อถือในผลการทดสอบของผู้ผลิต เป็นการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันในตลาดการค้าสากล อีกทั้ง ยังมีการลดขั้นตอนการขออนุญาตและการตรวจติดตามการเป็นผู้จัดให้มีการวิเคราะห์หรือการทดสอบคุณภาพวัตถุดิบ ทำให้ประสิทธิภาพการออกไปรับรองคุณภาพวัตถุดิบและการตรวจสอบ กำกับดูแลห้องปฏิบัติการเอกชนดีขึ้น ดังนั้น นอกจากจะต้องเร่งมือในการพัฒนาห้องปฏิบัติการที่มีมาตรฐาน ISO 17025 สำหรับการตรวจวัตถุดิบแล้ว ยังจำเป็นต้องบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ปริมาณจำนวนห้องปฏิบัติการที่เพิ่มขึ้นเป็นห้องปฏิบัติที่มีคุณภาพ มีมาตรฐาน และได้รับการยอมรับในขณะเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เกิดความคุ้มค่าในการลงทุน

4) อุปสรรคสำคัญในการพัฒนาตลาดสมุนไพร คือ ไม่มีตลาดชัดเจนและขาดการเชื่อมโยงระหว่างการผลิตและการตลาด ส่งผลให้ราคาซื้อขายไม่สม่ำเสมอ ดังนั้น การจัดตั้งตลาดกลางวัตถุดิบสมุนไพร จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการแก้ไขปัญหาเรื่องตลาด ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีแหล่งจำหน่ายสมุนไพรที่ได้คุณภาพในราคาที่เหมาะสม รวมถึงพัฒนาระบบฐานข้อมูลการผลิตและการตลาด จะส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงการผลิตและการตลาด ทั้งนี้ แม้ปัจจุบันได้มีการทำ MOU ระหว่างกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตลาดไท กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และบริษัทไทยแอ็กโกร เอ็กซ์เชนจ์ จำกัด (ตลาดไท) ในการจัดตั้งตลาดกลางภายใต้ชื่อโครงการตลาดไท select พืชสมุนไพรสดและเครื่องเทศสดปลอดภัย โดยจัดทำคลิปเปิดตลาดกลางวัตถุดิบสมุนไพร ให้ความรู้ทางวิชาการเผยแพร่ผ่านทางโทรทัศน์และสื่อสังคมออนไลน์ ภายใต้ชื่ออาหารเป็นยา แต่ยังคงกระจุกและมีเพียงแห่งเดียวที่ถือว่าได้มาตรฐาน

5) การเพิ่มตลาดออนไลน์/ตลาดอิเล็กทรอนิกส์ถือเป็นการทำลายขีดจำกัดของการซื้อขายสินค้าเกษตร โดยเฉพาะพืชสมุนไพร เนื่องจากต้นทุนค่าขนส่งและต้นทุนในการค้นหาผู้บริโภคลดลงเป็นอย่างมาก ประกอบกับภาพรวมของพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนมาใช้บริการตลอดออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น การขยายจำนวนตลาดออนไลน์หรือการเพิ่มธุรกรรมการซื้อขายผ่านตลาดออนไลน์จะช่วยให้ขนาดตลาดหรือมูลค่าตลาดของสมุนไพรหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

7.2.2 ยุทธศาสตร์ที่ 2: พัฒนาอุตสาหกรรมและการตลาดสมุนไพรให้มีคุณภาพระดับสากล

7.2.2.1 สรุปผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัด สำหรับตัวชี้วัดระดับยุทธศาสตร์และผลการดำเนินงาน เป็นดังนี้ ตัวชี้วัดในยุทธศาสตร์ที่ 2 ได้แก่ มูลค่าการตลาดของสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้งในประเทศและต่างประเทศเพิ่มขึ้นอย่างน้อย ร้อยละ 15 ต่อปี

สำหรับมูลค่าการตลาดของสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นการพิจารณาจากมูลค่าของผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในประเทศ ในปี 2560 – 2564 (ฐานข้อมูลจาก Euromonitor International รวบรวมโดยกระทรวงพาณิชย์) เท่ากับ 44,176.3 ลบ. 49,071.9 ลบ. 53,396.2 ลบ. 45,997.9 ลบ. และ 52,125.3 ลบ. (ม.ค. – ก.ย. 2564)

โดยมีอัตราการเติบโต เท่ากับ ร้อยละ 11 10 -15 และ -1 ตามลำดับ คิดเป็นอัตราการเติบโตเฉลี่ย เท่ากับ ร้อยละ 1.4 ซึ่งสามารถคำนวณคะแนนร้อยละความสำเร็จตามตัวชี้วัดได้ เท่ากับ 1 คะแนน เนื่องจากมีผลการดำเนินงาน น้อยกว่า ร้อยละ 50 จากค่าเป้าหมาย ดังนั้น **ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดไม่ประสบผลสำเร็จ** อย่างไรก็ตาม ในระยะที่ผ่านมาได้มีการดำเนินแผนงาน/โครงการซึ่งเป็นไปตามมาตรการที่กำหนดไว้ หากแต่ผลผลิตที่เกิดขึ้นยังคงไม่บรรลุเป้า เนื่องจากปัจจัยสำคัญ คือ วิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคไวรัส Covid-19 ส่งผลกระทบต่อกำลังการผลิตที่ต้องหยุดชะงักลงแม้มีอุปสงค์ที่เพิ่มจากกระแสความต้องการสมุนไพรในการดูแลสุขภาพ

อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานตามแผนงาน/มาตรการภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 2 มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในหลายด้านและครอบคลุมทุกแผนงานที่กำหนดไว้ อาทิ การเพิ่มผลิตภาพของสถานประกอบการผ่านการให้คำปรึกษาแนะนำเชิงลึก โดยเน้นการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจ เพื่อเพิ่มผลิตภาพ พัฒนาผลิตภัณฑ์ และสร้างมูลค่าเพิ่ม การรวมกลุ่มของธุรกิจ และสถาบันที่เกี่ยวข้องที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน โดยร่วมมือเกื้อหนุนเชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร รวมทั้งสิ้นจำนวน 427 กิจกรรม การยกระดับคุณภาพและเพิ่มความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ จำนวนรวม 734 ผลิตภัณฑ์ เช่น ยกระดับสถานประกอบการให้สอดคล้องกับข้อกำหนดของระบบมาตรฐานที่จะขอรับรอง (GMP Codex ISO 9001 : 2015) เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมสมุนไพรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เช่น ผ้าเปียกผสมสมุนไพร สำหรับเช็ดตัวลดไข้ (DragKooler) แชมพูสมุนไพรเหือกปลาหมอ เจลแต้มผิวขมิ้นชัน ไวน์กระชายกาแฟสมุนไพร) พัฒนาผลิตภัณฑ์และออกแบบบรรจุภัณฑ์ เป็นต้น

7.2.2.2 ข้อค้นพบที่สำคัญ

1) ไม่สามารถแสดง Health claim ต่อผู้บริโภคได้ จึงยังไม่เกิดการยอมรับเป็นวงกว้าง ผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพประสบปัญหาสำคัญในการขยายฐานลูกค้าทั้งในประเทศและการแข่งขันในเวทีโลก เนื่องจากไม่สามารถแสดงสรรพคุณหรือคุณประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้เสียโอกาสในการแข่งขันภายใต้ พ.ร.บ. ผลิตภัณฑ์สมุนไพร พ.ศ. 2562 ได้กำหนดให้ผู้ผลิตต้องหาข้อมูลด้านสรรพคุณของผลิตภัณฑ์ หรือ “กล่าวอ้างสรรพคุณ (Health Claim)” ผลิตภัณฑ์สมุนไพร มายืนยันให้ อัย. พิจารณา เพื่อที่จะแสดงข้อมูลคุณประโยชน์บนฉลากได้ถูกต้องและเป็นจริง" ซึ่งจะสามารถขจัดปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้ เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่ที่อยู่ภายใต้กฎหมายซึ่งเพิ่งประกาศใช้ อัย. ในฐานะหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนกฎหมาย อยู่ระหว่างเร่งดำเนินการจัดทำหลักเกณฑ์เพื่อให้เกิดความชัดเจน และง่ายต่อการทำความเข้าใจ

2) กลุ่มลูกค้าในตลาดต่างประเทศไม่รู้จักสมุนไพรไทยเพราะขาดการจัดเก็บข้อมูลกลางที่เป็นระบบสากล ปัจจุบันตลาดสมุนไพรในต่างประเทศมีแนวโน้มเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องจากผลจากการขยายตัวของกลุ่มผู้สูงอายุและเทรนด์การดูแลสุขภาพจากวิถีชีวิตจากธรรมชาติ ประกอบกับประเทศไทยมีต้นทุนด้านสมุนไพรค่อนข้างมาก เนื่องจากมีสมุนไพรหลากหลายประเภท ทำให้ได้รับความสนใจค่อนข้างมาก โดยเฉพาะภูมิปัญญาสมุนไพรไทย แต่ปัญหาเรื่องข้อมูลสมุนไพรไทยที่ยังไม่สามารถรวบรวมไว้ได้อย่างครบถ้วน เป็นระบบสากล และเข้าถึงได้ง่าย อาจทำให้ประเทศที่มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรที่พร้อมมากกว่าตลาดได้ก่อนประเทศไทย

3) การสูญเสียความสามารถในการแข่งขันเพื่อการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของรายการยาสมุนไพรเนื่องจากการผลิตและใช้เองของโรงพยาบาล ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขและกรมบัญชีกลางมีการกำหนดราคากลางยา เพื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมค่าใช้จ่ายด้านยาทำให้สถานพยาบาลของรัฐจัดซื้อยาในราคาที่เหมาะสม ดังนั้น การผลิตยาสมุนไพรบางรายการโดยโรงพยาบาลอาจทำให้ต้นทุนการผลิตและจำหน่ายต่ำกว่าผู้ผลิตเอกชน จึงเสมือนเป็นการซ้ำเติมประเด็นโอกาสการเข้าถึงช่องทางการจัดจำหน่าย เพราะย่อมไม่มีคำสั่งซื้อจากโรงพยาบาลที่สามารถผลิตยาสมุนไพรดังกล่าวได้เอง ทั้งนี้ ข้อกังวลจากผู้ผลิตภาคเอกชนเกี่ยวกับมาตรฐานในการผลิตของโรงพยาบาล อาจส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของผู้รับบริการหากไม่มีมาตรฐานที่ดีเพียงพอ เนื่องจากปัจจุบันมีโรงพยาบาลของรัฐเข้าร่วมโครงการพัฒนาการผลิตยาสมุนไพรให้ได้มาตรฐานตามหลักเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก (WHO-GMP) เพียง 44 แห่ง เท่านั้น และการดำเนินการดังกล่าวเป็นการลดโอกาสในการแข่งขันพัฒนารายการยาสมุนไพรให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการรักษาที่ดีขึ้น ขยายวงผู้ให้บริการให้กว้างขึ้น

4) การกำหนด Product Champion และทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจนช่วยให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากผลการดำเนินงานในระยะครึ่งแผนฯ สะท้อนให้เห็นถึงการขาดรูปธรรมในการส่งเสริมการพัฒนา Product Champion ส่งผลให้ในปี 2564 คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์สมุนไพรแห่งชาติได้กำหนด Task Force ได้แก่ ฟันทะเลลายโจร และ กระจายดำ ซึ่งคณะอนุกรรมการวิจัยและนวัตกรรมสมุนไพรได้พิจารณาและขับเคลื่อนการดำเนินงานที่สอดคล้องกัน โดยสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาสมุนไพรดังกล่าว ในปี 2563 – 2565 จำนวน 35 โครงการ งบประมาณรวมทั้งสิ้น 90.3 ล้านบาท อาทิ การพัฒนาจีโนมในพืชสมุนไพรฟันทะเลลายโจรเพื่อเปลี่ยนแปลงกระบวนการแอนโดรกราโฟไลด์ ผลของสารสกัดกระจายดำต่อฤทธิ์ต้านอักเสบสะกัดเงินและการยับยั้งการสร้างเส้นเลือดใหม่ที่ถูกเหนี่ยวนำด้วยสารอักเสบในเซลล์บุหลอดเลือด เป็นต้น จะเห็นได้ว่า เมื่อมีการกำหนดทิศทางของ Product Champion ที่ชัดเจนจะช่วยให้การขับเคลื่อนขององค์การฯทำได้ง่ายและเกิดประสิทธิผลเร็ว

7.2.2.3 ช่องว่างการพัฒนา

1) แนวทางการดำเนินงานที่สำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมสมุนไพรไทยยังมิได้ถูกนำไปขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม อาทิ การประเมินสถานการณ์ของอุตสาหกรรมสมุนไพร (Industry Assessment) ซึ่งจะช่วยให้เห็นโครงสร้างตลาด การแข่งขัน และผลการดำเนินงานจะทำให้สามารถกำหนดเป้าหมายและกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมสมุนไพรได้อย่างถูกต้องเหมาะสม การจัดทำ Herbal Industry Competency Model และแผนงานพัฒนาบุคลากร เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมสมุนไพรในระยะอันใกล้ ซึ่งหากเกิดการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญย่อมส่งต่อการขยายตัวที่อาจหยุดชะงักลงแม้ผู้บริโภคเริ่มให้ความสนใจมากขึ้นก็ตาม

2) ประเด็นการวิจัยและพัฒนาสมุนไพรไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมามีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและพัฒนาบางหน่วยงานอาจมีได้มุ่งเป้าไปยังพืชสมุนไพรที่มีศักยภาพ เนื่องจากไม่สอดคล้องกับภารกิจขององค์กร ต่อมาเมื่อมีการขับเคลื่อนด้วยโมเดลเศรษฐกิจใหม่ หรือ BCG Model จึงมีการปรับเปลี่ยนภารกิจให้สอดคล้องกับแนวทางการขับเคลื่อนดังกล่าว ซึ่งครอบคลุมประเด็นการวิจัยและพัฒนาในส่วนของพืชสมุนไพรที่มีศักยภาพ

3) เป้าหมายของมาตรการอาจไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง โดยพิจารณามูลค่าการตลาดของผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างน้อย ร้อยละ 15 ต่อปี เนื่องจากเป็นแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 1 ซึ่งยังมีได้มีมาตรการสนับสนุน ส่งเสริม และดำเนินการมาก่อนจึงไม่ทราบค่าตัวเลขอ้างอิงในการกำหนดตัวชี้วัดเกี่ยวกับมูลค่าการตลาดของผลิตภัณฑ์เมื่ออยู่ระหว่างการประกาศใช้แผนแม่บทฯ ได้ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าผลการปฏิบัติงานในระยะที่ผ่านมา (ปี พ.ศ. 2560 – 2562) โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับ ร้อยละ 10 ต่อปี ดังนั้นการปรับค่าเป้าหมายของตัวชี้วัดอาจสอดคล้องกับบริบทของการดำเนินงานภายใต้การประกาศใช้แผนแม่บทฯ ฉบับที่ 1 มากกว่าค่าเป้าหมายเดิม

4) แนวทางการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการเพิ่มช่องทางการตลาดและกระจายสินค้าเชิงรุกทั้งในและต่างประเทศ การยกระดับผู้ประกอบการเพื่อการส่งออก ควรเพิ่มหน่วยงานที่มีพันธกิจสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานดังต่อไปนี้ 2 หน่วยงาน ได้แก่ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า และกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ ตัวอย่างเช่น การดำเนินงานของกรมพัฒนาธุรกิจการค้าในการส่งเสริมผู้ประกอบการไทยให้สามารถดำเนินธุรกิจได้ โดยเฉพาะการทำธุรกิจผ่านช่องทางอี-คอมเมิร์ซ เนื่องจากเป็นช่องทางที่สามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็ว เน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็นในการประกอบธุรกิจ นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยบริหารระบบการจัดการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าและคู่ค้า ภายใต้โครงการ “Shopee Bootcamp” เน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ประกอบการที่อยู่ในการส่งเสริมของกรมฯ และผู้ประกอบการเอสเอ็มอี โดยจะดำเนินการผ่านหลักสูตรการฝึกอบรมที่ได้รับการออกแบบเป็นพิเศษจากผู้เชี่ยวชาญด้านอี-คอมเมิร์ซ โดยเฉพาะ ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมจะได้ลงมือปฏิบัติทดลองทำการค้าขายออนไลน์จริง ๆ ทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดความมั่นใจและสามารถนำไปต่อยอดเพื่อขยายช่องทางการตลาดของกิจการต่อไป นอกจากนี้ กรมฯ จะส่งเจ้าหน้าที่ที่มีศักยภาพคอยดูแล และให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้ประกอบการที่เข้าร่วมโครงการอย่างใกล้ชิด เพื่อผลักดันและเพิ่มยอดขายทางออนไลน์ของผู้ประกอบการให้ได้มากกว่า 1 เท่า ภายใน 3 เดือน

5) ในส่วนของแผนงานด้านการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผลิตภัณฑ์สมุนไพรปัจจุบันในแผนแม่บทฯ ยังมีได้มอบหมายให้กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน จึงควรมีการกำหนดไว้ในแผนแม่บทฯ ฉบับถัดไป เพื่อให้เกิดความชัดเจนและสร้างเอกภาพในการทำงาน ทั้งนี้ ปัจจุบันกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ลงนามเอ็มโอยูกับกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในการจัดทำคลังข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา และข้อมูลด้านทรัพยากรพันธุกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการแสดงออกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคลังข้อมูลกลางสำหรับประโยชน์ในการอ้างอิงความเป็นเจ้าของภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย มากกว่า 36,000 ตำรับ และช่วยป้องกันไม่ให้นักธุรกิจทั้งในและต่างประเทศฉวยโอกาสนำตำรับยาไทยและสมุนไพรไทยไปจดสิทธิบัตรทั้งในและต่างประเทศเหมือนกับอดีตที่ผ่านมา

7.2.3 ยุทธศาสตร์ที่ 3: ส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและการสร้างเสริมสุขภาพ

7.2.3.1 สรุปผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัด สำหรับตัวชี้วัดระดับยุทธศาสตร์และผลการดำเนินงาน เป็นดังนี้

1) มูลค่าการใช้ยาสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุขเพิ่มขึ้นเฉลี่ย ร้อยละ 10 ต่อปี

มูลค่าการใช้ยาสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุข ตั้งแต่ปี 2561 – 2564 เท่ากับ 1,161 ลบ. 1,354 ลบ. 1,253 ลบ. และ 1,119 ลบ. ตามลำดับ ซึ่งคิดเป็นอัตราการเติบโต เท่ากับ ร้อยละ -3.75 ร้อยละ 16.65 ร้อยละ -7.48 และ ร้อยละ -10.64 จะเห็นได้ว่า แนวโน้มก่อนเผชิญกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคไวรัส Covid-19 มีการปรับตัวสูงขึ้นแบบก้าวกระโดด ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นผลจากการขอความร่วมมือหน่วยบริการในสังกัดทุกระดับมีการสั่งใช้ยาสมุนไพรตามประกาศฯ โดยให้ใช้เป็นยาลำดับแรก (First line drug) จำนวน 2 รายการ ได้แก่ ยาขมิ้นชัน และยาฟ้าทะลายโจร ต่อมาเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการชะลอตัวของการเข้ารับรักษาในโรงพยาบาลส่งผลต่อมูลค่าการใช้ยาสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุขลดลงตามการใช้บริการที่ลดลง

ทั้งนี้ มูลค่าการใช้ยาสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุขเฉลี่ย เท่ากับ ร้อยละ 4.74 ผลการประเมินได้คะแนน เท่ากับ 1 คะแนน เนื่องจากดำเนินการได้ น้อยกว่า ร้อยละ 50 จากค่าเป้าหมาย ซึ่งถือว่า **ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดไม่ประสบผลสำเร็จ**

2) รายการยาสมุนไพรได้รับการบรรจุเข้าบัญชียาหลักแห่งชาติเพิ่มขึ้น 50 รายการ ภายในปี พ.ศ.

2564

การดำเนินงานในระยะที่ผ่านมา พบว่า มีรายการยาสมุนไพรได้รับการบรรจุเข้าบัญชียาหลักแห่งชาติเพิ่มขึ้น 14 รายการ ภายในปี พ.ศ. 2564 ทำให้ผลการประเมินได้คะแนน เท่ากับ 1 คะแนน เนื่องจากดำเนินการได้ น้อยกว่า ร้อยละ 50 จากค่าเป้าหมาย ซึ่งถือว่า **ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดไม่ประสบผลสำเร็จ**

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการดำเนินการเพื่อให้สามารถบรรจุเป้าหมายภายใต้กรอบเวลาที่กำหนดมีความก้าวหน้าอย่างน้อย 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติที่มีบทบาทในการพิจารณาสมุนไพรเป็นการเฉพาะ เนื่องจากเดิมคณะกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับของคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาตินั้น เป็นอนุกรรมการร่วมในการพิจารณาทั้งในส่วนของยาแผนปัจจุบันและยาสมุนไพร ซึ่งปัจจุบันได้มีการหารือและดำเนินการแยกการพิจารณาออกจากกัน ทั้งนี้ หากดำเนินการสำเร็จจะส่งผลให้การขับเคลื่อนการบรรจุยาสมุนไพรในบัญชียาหลักมีความคล่องตัวมากขึ้น และ 2) การขับเคลื่อนผ่านนโยบายแห่งชาติด้านยาและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบยาแห่งชาติ พ.ศ. 2563 – 2565 ซึ่งได้รับการผลักดันโดยตรงจากประธานคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ โดยมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวกับการพัฒนาสมุนไพรเป็นการเฉพาะ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาการผลิตยา สมุนไพร และชีววัตถุ เพื่อความมั่นคงทางยาและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

7.2.3.2 ข้อค้นพบที่สำคัญ

1) การจัดหาคณะทำงานภายใต้คณะกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติด้านยาสมุนไพร ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติได้อนุมัติให้มีการดำเนินการแยกออกจากคณะกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติด้านยาแผนปัจจุบัน ทั้งนี้ หากดำเนินการสำเร็จจะส่งผลให้การขับเคลื่อนการบรรจุยาสมุนไพรในบัญชียาหลักมีความคล่องตัวมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันได้มีการดำเนินงานคู่ขนานไปกับการจัดตั้ง

คณะอนุกรรมการฯ ดังกล่าว อาทิ การสำรวจความต้องการ การใช้ยาสมุนไพรในสถานพยาบาล ซึ่งเป็นการพิจารณาที่มุ่งเน้นให้เกิดการบรรจุยาสมุนไพรที่มีความต้องการใช้จากผู้บริโภคอย่างแท้จริง พร้อมทั้งการเป็นพี่เลี้ยงในการจัดเตรียมข้อมูลเพื่อใช้ประกอบในการพิจารณาบรรจุเข้าสู่บัญชียาหลักแห่งชาติ

2) การเร่งรัดผลักดันการเปลี่ยนนโยบายสู่การปฏิบัติของคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ ภายใต้ต้นนโยบายแห่งชาติด้านยาและแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบยาแห่งชาติ พ.ศ. 2563-2565 ซึ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมยาชีววัตถุ โดยมีระบบให้คำปรึกษาเพื่อการวิจัย พัฒนา และผลิต พร้อมเร่งรัดการขึ้นทะเบียนตำรับยา และส่งเสริมการส่งออก รวมทั้งส่งเสริมการจัดซื้อในภาครัฐผ่านบัญชีนวัตกรรมไทย ซึ่งปัจจุบันมีผู้ผลิตยาชีววัตถุในประเทศ จำนวน 4 ราย ได้แก่ สยามไบโอไซเอนซ์ สภากาชาดไทย ไบโอเนท-เอเชีย องค์การเภสัชกรรม-เมอร์ริเออร์ การนำนโยบายไปปฏิบัติจะช่วยเพิ่มศักยภาพการแข่งขันด้านอุตสาหกรรมยาชีววัตถุ อีกทั้งยังผลักดันให้มียาสามัญทดแทนยาต้นแบบ เพื่อเพิ่มการเข้าถึงยาจำเป็นของประชาชน และปรับปรุงบัญชียาหลักแห่งชาติ ซึ่งมียาสำคัญ เช่น ยารักษามะเร็ง ให้ตอบสนองต่อการดูแลด้านสุขภาพ ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงยาเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 40 รายการต่อปี รวมถึงควบคุมค่าใช้จ่ายจากการกำหนดราคากลางของยาที่มีราคาแพง ซึ่งคาดว่าจะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายของภาครัฐได้กว่า 5,000 ล้านบาท ในปี 2565 รวมทั้งการขับเคลื่อนประเทศสู่การใช้ยาอย่างสมเหตุผลสอดคล้องตามแนวทางขององค์การอนามัยโลก

3) การจัดทำกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการเข้าถึงยาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติที่มุ่งเน้นให้เกิดความยืดหยุ่นมากขึ้น เนื่องจากเสี่ยงสะท้อนจากผู้ประกอบการในประเด็นที่เกี่ยวกับการขึ้นทะเบียน อาทิ การขึ้นทะเบียนยาแผนโบราณมีความล่าช้า มีความยุ่งยากซับซ้อน ต้องขออนุญาตแยกส่วน จากหลายหน่วยงาน เป็นต้น ส่งผลให้ไม่ตอบโจทย์ในด้านการแข่งขันกับต่างประเทศ ปัจจุบันอยู่ระหว่างการจัดทำกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อตอบสนองและผลักดันให้ตลาดผลิตภัณฑ์สมุนไพรเติบโตไปพร้อมกับการขยายตัวของตลาดดิจิทัล โดยในส่วนของผู้บริโภคเองสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้อง ในขณะที่ผู้ค้าออนไลน์สามารถดำเนินธุรกิจโดยไม่ติดข้อจำกัดทางด้านกฎหมาย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการนำโฆษณาเกี่ยวกับสรรพคุณของยาสมุนไพรที่แพร่อยู่ในเฉพาะกลุ่มให้สามารถเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบเพื่อป้องกันการโฆษณาเกินจริงและส่งผลเสียต่อผู้บริโภค นอกจากนี้ อย.กำลังพิจารณาจัดตั้งศูนย์ความร่วมมือช่วยเหลือผู้ประกอบการในเชิงวิชาการต่าง ๆ ในรูปแบบของการ matching หน่วยงานที่ให้บริการตามความต้องการของผู้ประกอบการที่เข้ามาใช้บริการกับศูนย์ พร้อมทั้งการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การให้ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ ตลอดห่วงโซ่อุปทาน

4) การขาดแคลนบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก แม้การดำเนินงานด้านการแพทย์แผนไทยจะถือว่าประสบความสำเร็จเป็นลำดับขั้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงประสบปัญหาและอุปสรรคในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากร ตัวอย่างเช่น ใน 1 อำเภอมีแพทย์แผนไทยเพียง 1 คน ดูแลรับผิดชอบทั้งอำเภอ ในการดูแลผู้ป่วยเรื้อรัง ผู้ป่วยอัมพฤกษ์ อัมพาต มารดาหลังคลอด เป็นต้น หรือกรณีการดำเนินนโยบายโรงพยาบาล GMP แม้จะได้รับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อซื้อเครื่องมือ ปรับปรุงสถานที่ หากแต่ต้องจัดหาบุคลากรที่เกี่ยวข้องด้วยตนเอง

5) การผลักดันและแรงสนับสนุนในการพัฒนาความเข้มแข็งทางวิชาการแพทย์แผนไทยยังไม่เพียงพอ ซึ่งจะเห็นได้จากแผนงานในหลายแผนงานยังมิได้มีการนำไปดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมมากนัก อาทิ บรรจุวิชาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรในหลักสูตรแพทย์แผนปัจจุบันและบุคลากรสาธารณสุขสาขาอื่น บรรจุความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเป็นความรู้พื้นฐานในการศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับ

ประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา อีกทั้ง หลักสูตรการใช้ยาสมุนไพรของสหวิชาซีพยังมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอ ซึ่งหลักสูตรต้องมุ่งเน้นถึงความเข้าใจ และ Evidence Base

6) การขาดจุดเด่นในการยกระดับการขับเคลื่อนสมุนไพร รวมทั้งแนวทางเวชปฏิบัติการใช้ยาสมุนไพรยังไม่ชัดเจนในระบบบริการสุขภาพ

7.2.3.3 ช่องว่างการพัฒนา

1) การส่งเสริมการใช้สมุนไพรในชุมชนผ่าน รพ. สต. และให้มีการรายงานการใช้ยาสมุนไพรเพื่อจัดบริการอย่างน้อย 10 รายการทุกแห่ง นอกจากนี้ ควรผลักดันแผนงานที่สำคัญเพิ่มเติม อาทิ ส่งเสริมการใช้สมุนไพรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการผลิตสัตว์และสัตว์เลี้ยงในชุมชน และการสื่อสารผลงานวิจัยเพื่อสร้างความเชื่อมั่นของการใช้ยาแผนไทยต่อสหวิชาซีพ

2) โรงพยาบาลควรมีสิทธิ์ซื้อขายนอกบัญชียาหลักแห่งชาติโดยอิสระและโรงพยาบาลของรัฐควรจะสามารถซื้อผลิตภัณฑ์เสริมอาหารที่มีสรรพคุณสอดคล้องกับโรคเพื่อส่งจ่ายให้กับผู้ป่วยได้ นอกจากนี้ ควรกำหนดและเพิ่มมาตรฐานสารสกัดใน Thai Herbal Pharmacopoeia

3) การศึกษาบทบาทและสมรรถนะของเภสัชกรที่ทำงานเกี่ยวกับสมุนไพรเพื่อถอดบทเรียนและนำมาใช้ในการกำหนดกรอบการพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นต่อการพัฒนา เนื่องจากการทำงานพัฒนาสมุนไพรในระบบบริการสุขภาพที่ผ่านมา นั้น เภสัชกรมีบทบาทสำคัญในการนำภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาพัฒนาและใช้ประโยชน์ในระบบบริการสุขภาพ โดยนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ตอบโจทย์ปัญหาสุขภาพของประชาชน ทำให้เกิดการพึ่งตนเองด้านสุขภาพ และสร้างเศรษฐกิจในชุมชนที่มีการปลูกพืชสมุนไพรเป็นวัตถุดิบทางยา ดังนั้น ในการขับเคลื่อนนโยบายและแผนพัฒนาสมุนไพรตามนโยบายจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถอดบทเรียนและประสบการณ์การทำงานของเภสัชกรเหล่านี้ เพื่อพัฒนาเป็นกรอบสมรรถนะของเภสัชกรด้านสมุนไพร และพัฒนาให้มีเภสัชกรด้านสมุนไพรในระบบบริการสุขภาพอย่างจริงจัง

4) การปรับโครงสร้างการบริหารงานเพื่อเอื้อให้เกิดการพัฒนาด้านการแพทย์แผนไทยและทางเลือก อาทิ กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ควรปรับภารกิจให้มีการสนับสนุนการตรวจวิเคราะห์คุณภาพ วัตถุดิบสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ผลิตโดยหน่วยผลิตในโรงพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุขได้ ครอบคลุมมากขึ้น สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ร่วมกับ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ควรปรับภารกิจของกลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัชสาธารณสุขของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในด้านการส่งเสริม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา ร่วมกับโรงพยาบาลที่มีการกิจด้านเภสัชกรรมสมุนไพรและคณะเภสัชศาสตร์

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอจากรายงานผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์การจัดทำรายงานระบบยาของไทย: ระบบยาแผนโบราณและยาจากสมุนไพร ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ต่อไป รายละเอียดมีดังนี้

- กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนายาจากสมุนไพรให้สามารถตอบสนองความจำเป็นทางสุขภาพ (health needs) ของประชาชน รวมทั้งปัญหาความเจ็บป่วยที่การแพทย์แผนปัจจุบันยังมีข้อจำกัดในการดูแลรักษา ทั้งในแง่ของการส่งเสริมให้มีการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยาในวิถีชีวิตของประชาชน ตลอดจนการพัฒนาจากสมุนไพรที่มีคุณภาพและปลอดภัยที่สามารถบำบัดโรคและตอบสนองความจำเป็นทางสุขภาพโดยใช้ศาสตร์และภูมิปัญญาที่มีอยู่ ผสมผสานกับการพัฒนาโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์

- กำหนดและพัฒนาให้มียาแผนไทย ยาแผนทางเลือก และยาพัฒนาจากสมุนไพรที่ขึ้นทะเบียน เพื่อให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจเป็นผู้ส่งใช้ จากข้อมูลเชิงสถิติที่ปรากฏในรายงานฉบับนี้ยังคงมีปัญหาปริมาณและมูลค่าการส่งใช้ยาจากสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ สาเหตุหนึ่งมาจากการที่ผู้ประกอบการวิสาหกิจ

ขาดผลิตภัณฑ์ยาจากสมุนไพรที่ครอบคลุมความต้องการในการสั่งใช้ยาตามศาสตร์การแพทย์ที่ยอมรับโดย ภูมิบาลยวชวษษพนน ๑ ดงนนจรงจำป็นต้องพัฒนาให้มีผลลตภณษยาจากสมุนพจรกลุ่มน้ โดยมการประเมณและ รบรองผลลตภณษจากผู้เชยวชาญและชนทะเลปนตำรบตามภณษมา

○ วจรยยาจากสมุนพจรครบวงจรและบูรณการหลายภาคส่วน จการายงานพวการวจรยยดำน ยาจากสมุนพจรม่ครบวงจร มลลษณษษาดตอน ษาดการบูรณการ และเห่นเป้าหมายของการพัฒนา เช่นเดยวกันค้อเพ้อการพงตนเองของประเทศบนองค้ความรู้และทรพยาการทม

○ สร้งสมตุลของระบบตุตสาหกรรมายาจากสมุนพจร โดยสงเสริมการผลลตยาจากสมุนพจรโดย ภาครัฐที่สงผลดำนบวกต่อชุมชนทองถน ทงนดำนเศรษฐภภและการพงตนเองทางดำนสุขภาพของชุมชน น ขณะเดยวกันก็ทำใหภาคเอกชนได้เดบโต เพ้อสร้งเศรษฐภภใหภกับประเทศนภาครวม

○ สร้งระบบข้อมูลดำนสมุนพจรเพ้อการพัฒนาาระดับประเทศ โดยเชมโยงข้อมูลนาระดับ บุคคลและหน่วยงานที่สามารถเชมโยงเป้นคร้อขายและป้อนข้อมูลเข้าสู่ระบบจนได้ข้อมูลขนาดใหญ (big data) ซงสามารถนำข้อมูลขนาดใหญ่น้มาวเคราะห้เพ้อนำไปใช้ประยชนนในการวางแผนและดำนการ ต่าง ๑ อย่างมเป้าหมาย และสอตคล้องกับสถานการณ์ที่เปลยยนแปลงอย่างรวดเร็วได้มากชน

7.2.4 ยุทธศาสตร์ที่ 4: สร้งความเข้มแข็งของการบริหารและนโยบายภาครัฐเพ้อการขับเคลื่อนสมุนพจร อย่างยงย่น

7.2.4.1 สรุปผลการดำนงานตามตัวช้วด สำหรับตัวช้วดระดับยุทธศาสตร์และผลการดำนงาน เป้นดงน้

1) คณะกรรมาการนโยบายสมุนพจรแห่งชาติและคณะอนุกรรมาการที่เกี่ยวข้องสามารถปฏิบัติหน้าที่ ภายในปี พ.ศ. 2560

คณะกรรมาการนโยบายสมุนพจรแห่งชาติ มการจตุประชมคร้งแรก เม้อ 30 ม.ย. 2560 โดยอชบด ิกรรมาการแพทยแผนไทยและการแพทยทางเลือก ต่อมาเม้อมการประกาศใช้ พ.ร.บ.ผลลตภณษสมุนพจร พ.ศ. 2562 เม้อวันที่ 29 ม.ย. 2563 ซงได้มการจตุประชมคณะกรรมาการนโยบายสมุนพจรแห่งชาติ คร้งที่ 1/2562 วันที่ 23 กนยายน 2562 โดยมนายกรฐมนตรหรือรองนายกรฐมนตรซงนายนายกรฐมนตรมอบหมาย เป้นประธาน กรรมาการ

ดงนน ผลการประเมณได้คะแนน เท่ากับ 4 คะแนน เนืองจกดำนการได้ ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 100 จากค่าเป้าหมาย ซงถ้อว่า ผลการดำนงานตามตัวช้วดประสพผลสำเร็จ

2) ยอดขายผลลตภณษสมุนพจร Product Champion เพิ่มขึ้นอย่างน้อย 2,000 ล้านบาท

ข้อมูลยอดขายผลลตภณษสมุนพจร Product Champion เพิ่มขึ้นเท่ากับ 6,604.94 ล้านบาท ดงนน ผลการประเมณได้คะแนน เท่ากับ 4 คะแนน เนืองจกดำนการได้ ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 100 จากค่าเป้าหมาย ซงถ้อว่า ผลการดำนงานตามตัวช้วดประสพผลสำเร็จ

7.2.4.2 ข้อค้นพบที่สำคัญ

1) ภาพรวมของยุทธศาสตร์สร้งความเข้มแข็งของการบริหารและนโยบายภาครัฐเพ้อการขับเคลื่อนสมุนพจรอย่างยงย่นอาจมาถูกทางแล้ว เนืองจกมีโครงสร้างและกลไกการขับเคลื่อนที่ชัดเจนเป้น รูปธรรม และมการตดตามความก้าวหน้าในการดำนงานอย่างต่อเนื่อง แต่พบว่ ยังม่มีตัวช้วดที่สามารถ ตอบสนองต่อเป้าประสงค้ได้อย่างแท้จริง อถทงตัวช้วดบางตัวอาจเป้นตัวประกอบเป้าประสงค้ ทงน้ ร้ง

ยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรมสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยถือเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือสำคัญที่จะต้องสอดคล้องกับแผนแม่บทสมุนไพรแห่งชาติทั้ง 4 ด้าน อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสมุนไพรยังคงค่อนข้างแคบ โดยอาจต้องทำวิจัยในด้านต่าง ๆ อาทิ การตลาด นโยบาย ช่องว่างของระบบ เป็นต้น เพื่อยกระดับระบบนิเวศ และตอบโจทย์ยุทธศาสตร์อื่น ๆ ให้ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญจะต้องมีการติดตามประเมินผลให้เป็นไปตามเป้าหมายด้วย

2) สมุนไพร Product Champion ในปัจจุบันยังมีศักยภาพแต่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะภาคเอกชนเห็นด้วยว่า สมุนไพร Product Champion มีศักยภาพสูงแต่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หากเอกชนหรือหน่วยงานอื่นจะพัฒนาวิจัย หรือผลิตออกสู่ตลาดจะได้รับการสนับสนุนในด้านใดบ้าง ทั้งนี้ การสนับสนุนควรมีการดำเนินการที่หลายหลายมากกว่าในปัจจุบันและที่สำคัญต้องส่งเสริมอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะสามารถเป็นที่ยอมรับและสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามหลายภาคส่วนมองว่าการกำหนด Product Champion ควรมีการกำหนดหลักเกณฑ์และจัดหมวดหมู่ที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น โดยอาจคำนึงถึงงานวิจัยและการทดลองในระดับคลินิก พืชสมุนไพรเชิงพื้นที่

3) ควรทบทวนแนวทางการพัฒนาเมืองสมุนไพรโดยมุ่งเน้นการขับเคลื่อนในเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ เนื่องจากการดำเนินงานในปัจจุบันซึ่งมีการพัฒนาทั้งสิ้น 14 เมือง อาจมีแนวโน้มการพัฒนาในเชิงปริมาณมากกว่าการพัฒนาให้แต่ละเมืองให้บรรลุเป้าประสงค์ที่วางไว้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ ในระยะที่ผ่านมา นอกจากนี้ ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาเมืองสมุนไพรในระยะที่ผ่านมาขึ้นกับตัวบุคคลเป็นสำคัญ ดังนั้น อาจใช้รูปแบบหรือพัฒนาต้นแบบของบุคคลตัวอย่างเพื่อใช้ขับเคลื่อนเมืองสมุนไพรอื่น ๆ ให้ประสบผลสำเร็จได้ในทำนองเดียวกัน

4) การส่งเสริม รพ.ของรัฐผลิตยาสมุนไพรอาจทำให้ผู้บริโภคสูญเสียทางเลือกในการบริโภค เนื่องจากมาตรฐานการผลิตและข้อกำหนดในกระบวนการผลิตแตกต่างกันระหว่าง รพ.ของรัฐและผู้ประกอบการภาคเอกชน ดังนั้น การส่งเสริมการผลิตยาสมุนไพรใน รพ.ของรัฐอาจเป็นการสร้างการผูกขาดการขายโดยอ้อมและทำลายการแข่งขันของตลาดสมุนไพรได้

5) ในส่วนของแผนงานที่ยังไม่มีความชัดเจน อาทิ การจัดให้มีสำนักงานคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ การแต่งตั้งผู้รับผิดชอบด้านสมุนไพรประจำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน การเพิ่มการจัดสรรงบประมาณการวิจัยสมุนไพร โดยส่งเสริมให้ภาคเอกชนร่วมลงทุนด้านการวิจัย การพัฒนาระบบการเชื่อมโยงนักวิจัยกับผู้ใช้การวิจัย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินการเกี่ยวกับการสนับสนุนและส่งเสริมวิจัยด้านสมุนไพรที่มีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง โดยมีการสนับสนุนงบประมาณในการวิจัยสมุนไพรตั้งแต่ปี 2560 – 2564 รวมทั้งสิ้น 2,048.8 ล้านบาท จาก 3 ส่วนหลัก ได้แก่ สวก. สกสว. และกองทุน ววน. แม้จะไม่สามารถบรรลุเป้าหมาย 5,000 ล้านบาท ภายในปี 2565 ได้ แต่งบประมาณดังกล่าวมีส่วนช่วยให้เกิดขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงเวลาที่ผ่านมา

6) ประชาสัมพันธ์และสื่อสารความเข้าใจให้นักวิจัยเกี่ยวกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการใช้ประโยชน์งานวิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2565 ปัจจุบันมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว โดยมีผลบังคับใช้ เมื่อวันที่ 6 พ.ค. 2565 ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างแรงจูงใจให้นักวิจัยสำหรับการสร้างสรรค์ผลงานวิจัยและนวัตกรรมให้ตรงกับความต้องการของตลาด เนื่องจากกำหนดให้ผู้รับทุนเป็นเจ้าของผลงานวิจัยและนวัตกรรมที่เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นของผู้รับทุนเอง โดยผู้รับทุนสามารถถ่ายทอดผลงานวิจัยไปสู่ภาคเอกชนซึ่งจะเป็นผู้นำผลงานวิจัยและนวัตกรรมนั้นไปผลิตเป็นสินค้าและบริการออกสู่ตลาดได้ โดยไม่ติดกับระเบียบหรือกฎหมายของหน่วยงานให้ทุน เกิดความคล่องตัวในการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยและนวัตกรรม

7) งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยกลางน้ำและยังขาดความหลากหลาย โดยในระยะที่ผ่านมาพบว่าการวิจัยส่วนใหญ่ที่มีการดำเนินการหรือได้รับการสนับสนุนงบประมาณเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับห่วงโซ่อุปทานกลางน้ำ คิดเป็นร้อยละ 77 ของงานวิจัยทั้งหมด³ โดยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการทดสอบฤทธิ์ ขณะที่งานวิจัยต้นน้ำและปลายน้ำยังมีน้อย โดยเฉพาะประเด็น ต้นน้ำ: การคัดเลือกพันธุ์/พัฒนาพันธุ์ที่ให้สารสำคัญสูง เครื่องมือ/ชุดตรวจวัดปริมาณสารสำคัญในผลผลิต/วัตถุดิบอย่างง่าย กลางน้ำ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรที่มีสาระสำคัญสูง การทดลองทางคลินิกในสัตว์ทดลองและมนุษย์ ปลายน้ำ: การขนส่ง/การเก็บรักษา เพื่อรักษาสารสำคัญ เป็นต้น นอกจากนี้ งานวิจัยด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปยังขาดความหลากหลาย โดยมีเพียง 7 เรื่อง ได้แก่ ฟ้ายาละลายโจรอบแห้ง ยาแคปซูลฟ้ายาละลายโจร แผ่นเส้นใยอิเล็กทรอนิกส์พ่นนาโน ครีมทามือป้องกันโควิด-19 สเปรย์พ่นปาก เจลแต้มผิว

7.2.4.3 ช่องว่างการพัฒนา

1) แม้จะมีการระบุเกี่ยวกับหน้าที่ซึ่งเชื่อมโยงกันระหว่างคณะกรรมการทั้ง 2 ชุด หากแต่ในทางปฏิบัติขาดปฏิสัมพันธ์กัน เนื่องจากคณะกรรมการนโยบายขับเคลื่อนโดยคณะกรรมการขับเคลื่อนภารกิจของคณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ จำนวน 5 คณะ ในขณะที่คณะกรรมการขับเคลื่อนโดยคณะกรรมการขับเคลื่อนภารกิจของคณะกรรมการผลิตภัณฑ์สมุนไพร จำนวน 6 คณะ ทำให้ขาดการเชื่อมต่อประสานงานกัน ส่งผลให้การปฏิบัติงานอาจขาดความเป็นเอกภาพและสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้น กลไกเชื่อมโยงระหว่างคณะกรรมการฯ ทั้ง 2 ชุด จะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ ความคืบหน้าในการดำเนินงาน การเชื่อมต่อประสานงาน และความเป็นเอกภาพในการทำงาน ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

2) เร่งรัดการทำให้ระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การจัดทำหมวดหมู่ HS Code เพื่อติดตามมูลค่าสมุนไพรที่นำเข้าและส่งออก เพื่อให้อุตสาหกรรมเห็นแนวโน้มของตลาดและพัฒนาสินค้าให้ทันความต้องการของตลาด และ 2) การจัดทำ platform และเผยแพร่ฐานข้อมูลสมุนไพรที่มีความครบถ้วนตลอดห่วงโซ่อุปทาน โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและจัดกลุ่มการนำเสนอข้อมูล เช่น พื้นที่เพาะปลูกสำคัญ ปริมาณการเพาะปลูกรวม ราคาขาย เป็นต้น

3) ปรับปรุงแนวทางการส่งเสริม Product Champions ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด อาทิ จัดทำแนวทางการสนับสนุน Product Champions อย่างเป็นรูปธรรม ปรับเพิ่มชนิดของสมุนไพร Product Champions โดยคัดเลือกจากสมุนไพรที่มีความต้องการสูงและมีศักยภาพในการขยายตลาด

4) การปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงานเมืองสมุนไพร ตัวอย่างเช่น

○ ส่งเสริมการสกัดอย่างง่ายในพื้นที่นำร่องจังหวัดเมืองสมุนไพร เพื่อการขนส่ง การเก็บรักษา และการนำไปแปรรูปอย่างง่าย

○ ส่งเสริมการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวันของชุมชน ตั้งแต่ตื่นนอน จนถึงเข้านอน (Daily Life)

○ ส่งเสริมการใช้ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากมีฐานกลุ่มเป้าหมายกว้างและสามารถเข้าถึงได้ง่าย โดย อสม. หรือ คนในพื้นที่

³ โครงการ “การพัฒนากลไกการผลิตงานวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์ในภาคเกษตรไทย” ภายใต้สำนักงานพัฒนาระบบ ววน. ด้านการนำผลงานวิจัยและนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ สกสว.

5) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยากับกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ในการพัฒนาเครือข่ายนักวิชาการเพื่อเร่งพิสูจน์ความปลอดภัย คุณภาพ ประสิทธิภาพ และประกาศเป็นรายการผลิตภัณฑ์สมุนไพรอ้างอิง ซึ่งจะทำให้การอนุมัติผลิตภัณฑ์สมุนไพรมีความรวดเร็วลดความยุ่งยากในการเตรียมเอกสารขออนุญาตของผู้ประกอบการ

6) เร่งสร้างกลไกการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการวิจัยสมุนไพร เนื่องจากงานวิจัยที่จะเกิดขึ้นมีแนวโน้มสอดคล้องกับความต้องการของตลาด และโอกาสในการประสบความสำเร็จและนำไปต่อยอดใช้ประโยชน์จากงานวิจัยสูง ทั้งนี้ จะเห็นได้จากอัตราการร่วมลงทุนของภาคเอกชนในการวิจัยภายในปี 2564 ของกองทุน ววน. เท่ากับ ร้อยละ 8.72⁴ ซึ่งยังคงอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างน้อย หากมุ่งหวังให้การวิจัยสมุนไพรสามารถขับเคลื่อนอุตสาหกรรมสมุนไพรได้ในระยะยาว นอกจากนี้ ควรส่งเสริมสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีระบบการให้คำปรึกษาผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่อยู่ระหว่างการวิจัยและส่งเสริมอุตสาหกรรมสารสกัดสมุนไพร และพัฒนาระบบการรับรองสารสกัดสมุนไพรที่ใช้สำหรับใช้อ้างอิงในการผลิตผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เพื่อใช้เป็นเอกสารรับรองการส่งออก เป็นการส่งเสริมการตลาด เพิ่มมูลค่าการส่งออก

8. ข้อเสนอแนะ

ในขณะที่ประเทศไทยกำลังก้าวไปสู่การเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ หรือ Medical Hub การยกระดับอุตสาหกรรมสมุนไพรไทยจึงไม่เพียงแต่ช่วยเสริมความแข็งแกร่งของระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณสุขของไทย อีกทั้งยังช่วยต่อยอดถึงความพร้อมของประเทศในการให้บริการด้านการแพทย์และสาธารณสุขแบบครบวงจรได้อีกด้วย ทั้งนี้ ควรเร่งส่งเสริมในการใช้สมุนไพรไทย การสร้างเครือข่ายงานวิจัย (R&D) รวมถึงการสร้างโอกาสทางธุรกิจให้แก่เกษตรกรและผู้ประกอบการ ในขณะเดียวกัน เกษตรกรและผู้ประกอบการควรนำเอาเทคโนโลยีดิจิทัลมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และพัฒนาเครือข่ายทางการตลาดไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งหากได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังก็จะช่วยให้อุตสาหกรรมสมุนไพรไทยสามารถแข่งขันและเติบโตในตลาดโลกได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

การกำหนดนโยบายส่งเสริมสมุนไพรเป็นพืชเศรษฐกิจแห่งอนาคต (Future Food Future Crop) เพื่อให้เกษตรกรมีอาชีพทางเลือกและมีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งสนับสนุนการแปรรูปสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยร่วมมือกับสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและทุกภาคีภาคส่วน ทั้งนี้ การผลักดันให้สมุนไพรซึ่งถือเป็นหนึ่งในเกษตรมูลค่าสูงจำเป็นต้องพัฒนาแบบครบวงจรโซ่อุปทาน ตั้งแต่ต้นทาง อาทิ การคัดเลือกเลือกสมุนไพรที่มีความจำเพาะของไทย สายพันธุ์, เมล็ดพันธุ์, มาตรฐานแปลงปลูก มีคุณภาพตรงและสอดคล้องกับความต้องการตลาด กลางทาง อาทิ การพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์สุขภาพและอื่น ๆ ให้มีความหลากหลายทันต่อความต้องการ มีนวัตกรรมต่อยอด มีการลงทุนวิจัย และปลายทาง อาทิ การสร้างความน่าเชื่อถือให้กับสมุนไพรไทยและผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ สร้างภาพลักษณ์ให้เป็นที่รู้จัก สร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ทั้งหมดนี้จะช่วยให้ประเทศไทยมีศักยภาพในการแข่งขันด้านอุตสาหกรรมสมุนไพรเพิ่มขึ้น และกลายเป็น Herbal Champions ของประเทศ ทั้งนี้ ประเด็นในการดำเนินงานในระยะถัดไปมีดังนี้

⁴ เป็นข้อมูลการร่วมลงทุนแบบ in cash เท่านั้น โดยเป็นผลรวมของประเด็นวิจัยทุก sector ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 และ 2564 ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากระบบ NRIIS ในเดือนกันยายน 2564

1) การจัดทำและนำเสนอฐานข้อมูลสมุนไพรไทยที่มีแหล่งที่มาสามารถอ้างอิงตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ประกอบการที่มีความสนใจในการนำไปต่อยอดในเชิงพาณิชย์ และขณะเดียวกันจะช่วยเหลือเสริมสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้บริโภคที่นำไปใช้ เนื่องจากมีผลการวิจัยอ้างอิง ทั้งนี้ แนวทางการดำเนินงานควรมุ่งเน้นอย่างน้อย 2 ประเด็น ดังนี้

- การเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์และการเข้าถึงแหล่งข้อมูล เพื่อให้เกิดการกระจายข้อมูลออกไปยังกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ นอกเหนือจากกลุ่มเป้าหมายหลัก

- การมุ่งเป้าประเภทข้อมูลในการนำร่อง โดยเน้นข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ด้านสุขภาพที่มีผลการวิจัยรองรับ ด้านการรักษาโรคที่มีการดำเนินการแล้ว และวิธีการนำมาใช้ที่ถูกต้อง เนื่องจากข้อมูลดังกล่าวจะช่วยให้กลุ่มเป้าหมายและผู้ที่สนใจนำไปใช้งานได้อย่างปลอดภัย ส่งผลให้ตลาดสมุนไพรเติบโตเพิ่มขึ้นจากการใช้งานที่เพิ่มขึ้น (เนื่องจากความโน้มเอียงในการบริโภคผลิตภัณฑ์สมุนไพรบนฐานความคิดเกี่ยวกับการเป็นสินค้าที่มาจากธรรมชาติมากกว่าผลิตภัณฑ์จากสารสังเคราะห์)

ทั้งนี้ ในขั้นตอนการดำเนินงานควรบูรณาการร่วมกับ สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล (depa) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจาก depa มีเป้าหมายและบทบาทในการผลักดันให้เกิดการพัฒนา Platform ร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการพัฒนาระบบนิเวศน์เชิงดิจิทัลเพื่อสร้างบรรยากาศและโอกาสให้กับประเทศ ในฐานะผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงานกลางจะทำให้ฐานข้อมูลบน Platform ดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลอื่น ๆ ภายในประเทศได้ ทำให้สามารถนำข้อมูลมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งผลให้การเข้าถึงบริการผ่าน Platform มีความสะดวกมากยิ่งขึ้นและสามารถขยายฐานกลุ่มเป้าหมายได้จากการเชื่อมโยงฐานข้อมูลอื่น

2) ควรกำหนดเป้าหมายหรือตัวชี้วัดร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนอุตสาหกรรมสมุนไพรจำเป็นต้องมีการบูรณาการและขับเคลื่อนร่วมกันระหว่างหน่วยงานหลัก อาทิ สศช. อก. กษ. ทส. และ สธ. เพื่อให้สามารถกำหนดนิยาม กรอบแนวทางการดำเนินงาน กลุ่มเป้าหมาย และพื้นที่ดำเนินการ โดยสอดคล้องกับพันธกิจของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรกำหนดเป้าหมายหรือตัวชี้วัดร่วม (Joint Key Performance Indicators: Joint KPIs) ในการดำเนินการร่วมกัน และจัดสรรบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานภายใต้พันธกิจของแต่ละฝ่าย เพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อเป้าหมายของตนเอง ซึ่งจะทำให้สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งติดตามความก้าวหน้าและผลการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง

3) การพัฒนาทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในส่วนของนักวิจัยและบุคลากรทางด้านการพัฒนาสมุนไพร หากพิจารณาจากประกาศสำนักงานพัฒนาการวิจัยทางการแพทย์ (องค์การมหาชน) เรื่อง การรับข้อเสนอโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2564 พบว่า กรอบการวิจัยสมุนไพรไทยมีความครอบคลุมกับประเด็นปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงานตามแผนแม่บทฯ ในระยะที่ผ่านมาแล้ว เนื่องจากมีการกำหนดกรอบวิจัยใน 5 แนวทาง ได้แก่ การวิจัยสมุนไพรไทยที่ใช้ในมนุษย์ การวิจัยสมุนไพรไทยที่ใช้ในสัตว์ การวิจัยสมุนไพรไทยที่ใช้ในพืช การสร้างมาตรฐานสมุนไพรไทยและตำรับสมุนไพรไทย การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีสมุนไพร และการวิจัยเชิงนโยบาย ทั้งนี้ ประเด็นที่มีการกำหนดไว้ในแต่ละแนวทางมีความสอดคล้องกับข้อเสนอของที่ประชุมเชิงปฏิบัติการในหลายประเด็นที่สำคัญ อาทิ

- การวิจัยและพัฒนาตำรับยาสมุนไพรไทยที่สามารถใช้ป้องกันและรักษาโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง
 - การวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชสมุนไพร การปลูก การเก็บเกี่ยว รวมถึงการจัดการหลังเก็บเกี่ยวให้เป็นไปตามมาตรฐานเกษตรที่ดีที่เหมาะสม
 - การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการสกัดสมุนไพรที่ประกอบด้วยวิธีการคัดเลือกวัตถุดิบ ตัวทำละลาย เครื่องมือและเครื่องจักร กระบวนการสกัด กระบวนการทำให้สารสกัดเข้มข้นและแห้ง
 - การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตยาสมุนไพรในรูปแบบต่างๆ การทำให้ผลิตภัณฑ์มีความคงตัวและ การทดสอบหาวันหมดอายุ การควบคุมและรับประกันคุณภาพ
- ดังนั้น ประเด็นที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการสนับสนุนและส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในส่วนของนักวิจัยและบุคลากรทางด้านการพัฒนาสมุนไพร ให้เพียงพอต่อการพัฒนาตลาดสมุนไพรและการขยายตัวของห่วงโซ่อุปทานสมุนไพร

4) การจัดทำชุดนโยบาย (Policy packages) แบบครบวงจร โดยอาศัยอำนาจตาม พ.ร.บ. ผลิตภัณฑ์สมุนไพรฯ ครอบคลุมประเด็นสำคัญอย่างน้อย 3 ระยะ ได้แก่

- การเร่งรัดดำเนินการ (Quick win): การพัฒนาและเสริมศักยภาพของห่วงโซ่อุปทานสมุนไพร อาทิ การเสริมศักยภาพศูนย์บ่มเพาะธุรกิจ (Business incubators) ในหน่วยงานต่าง ๆ ให้มีส่วนช่วยในการขยายธุรกิจสมุนไพร การจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมเฉพาะการดำเนินธุรกิจสมุนไพร เป็นต้น
- การพัฒนาระยะสั้น: การจำแนกและส่งเสริมผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพ (Product champion) โดยพัฒนาและนำเสนอเกี่ยวกับองค์ความรู้ ข้อมูลการผลิต ข้อมูลทางเศรษฐกิจ แนวโน้มความต้องการ ผลงานวิจัยเกี่ยวกับคุณสมบัติและสรรพคุณในการด้านต่าง แนวทางการต่อยอดในเชิงธุรกิจ การนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริโภคและผู้ผลิตรับรู้เกี่ยวกับศักยภาพที่แท้จริงของสมุนไพรนั้น ๆ ทั้งนี้ อาจสนับสนุนงบประมาณหรือขอความร่วมมือกับผู้ผลิตละครโทรทัศน์/สถานีโทรทัศน์ในการเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับความเข้าใจ คุณประโยชน์ การนำไปใช้ที่ถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของสมุนไพรในรายการโทรทัศน์ โดยเฉพาะละครหลังข่าว ซึ่งสามารถสื่อสารกับประชาชนกลุ่มใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- การพัฒนาเพื่อความยั่งยืน: การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมสมุนไพรแบบมุ่งเป้า⁵ การศึกษาและพัฒนาภาวะเปรียบเกี่ยวกับความรับผิดจากผลิตภัณฑ์ (Product Liability) เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภคและความเชื่อมั่นให้กับผู้ผลิต เนื่องจากปัจจัยที่มีผลต่ออุปสงค์ของ Product Liability ในประเทศไทยอย่างน้อย 3 ประการ มีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประกอบด้วย 1) ประชาชนให้ความสำคัญกับ "(มูลค่าของชีวิต) มากขึ้น 2) ประชาชนตระหนักว่าการเสียชีวิตหรือบาดเจ็บสามารถได้รับการชดเชย และ 3) กฎหมายและค่านิยมของสังคมให้ความสำคัญกับการมีประกันภัยเพื่อชดเชยความรับผิดทางกฎหมายมากขึ้น ทั้งนี้ ควรเริ่มจากการกำหนดกรอบเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาเป็นหลัก เนื่องจากมีกระบวนการวิจัยทางคลินิกมีระยะเวลานาน

⁵ การประกันภัยความรับผิดจากผลิตภัณฑ์ (Product Liability Insurance), สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ.)

5) การใช้ประโยชน์จากโอกาสที่เกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมสมุนไพรสืบเนื่องจากการเติบโตของอุปสงค์อย่างก้าวกระโดด ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า การแพทย์ทางเลือกที่กำลังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายสำหรับผู้ที่ยหันมาใส่ใจด้านสุขภาพมากยิ่งขึ้น ได้แก่ สมุนไพร หรือ Herbal medicine นั้นเอง โดยในปัจจุบันสมุนไพรได้ถูกนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติในหลายอุตสาหกรรม อาทิ อุตสาหกรรมอาหาร/เครื่องดื่ม เครื่องสำอาง ยาสมุนไพร และผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร เป็นต้น ส่งผลให้ตลาดสมุนไพรมีการเติบโตสูงอย่างต่อเนื่อง โดยองค์กร Globe Newswire ได้คาดการณ์ว่าตลาดสมุนไพรโลกจะมีมูลค่าสูงถึง 550 พันล้านเหรียญสหรัฐภายในปี 2573 ด้วยอัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปีตั้งแต่ปี 2563 ถึงปี 2573 เท่ากับร้อยละ 18.9 เลยทีเดียว

6) การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรโดยคำนึงถึงข้อกำหนดต่าง ๆ เกี่ยวกับตำราสมุนไพร และตำรับยาแผนโบราณ การพัฒนาสมุนไพรไทยให้เติบโตได้ทันนอกจากการพัฒนาตามห่วงโซ่อุปทานแล้วยังต้องจัดทำข้อกำหนดต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับตำราสมุนไพร และตำรับยาแผนโบราณ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับในวงการสุขภาพและการค้าระหว่างประเทศ อีกทั้งต้องพัฒนายาสมุนไพรใหม่ และสารอาหารที่มีสรรพคุณป้องกันรักษา และฟื้นฟูโรค โดยมีทั้งการวิจัยทั้งในเชิงนโยบาย และมีผลิตภัณฑ์สมุนไพรสู่ตลาดอุตสาหกรรมไทยตรงกับความต้องการของตลาดโลก ทั้งนี้ แนวโน้มความต้องการสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรในกระแสโลกปัจจุบันมีอย่างน้อย 3 รายการ ได้แก่ (1) สมุนไพรเสริมภูมิคุ้มกัน โดยเฉพาะเห็ด ขมิ้นชัน เพื่อนำมาใช้เสริมภูมิคุ้มกัน (2) สมุนไพรลดความเครียด และ (3) สมุนไพรที่ช่วยเสริมการนอน ซึ่งแนวโน้มการบริโภคเหล่านี้ล้วนเกิดจากความต้องการในการใช้สมุนไพรเพื่อป้องกัน รักษา และฟื้นฟูโรคติดเชื้อไวรัส Covid-19 ดังนั้นหากประเทศไทยต้องการก้าวสู่ตลาดสมุนไพรระดับโลกจำเป็นต้องศึกษาวิจัยผลิตภัณฑ์สมุนไพรและอาหารเสริมที่สอดคล้องกับแนวโน้มของโลกดังกล่าว

7) การพัฒนาอุตสาหกรรมสมุนไพรบนฐานงานวิจัยเชิงประจักษ์ การผลิตพัฒนายาสมุนไพรจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภคเป็นสำคัญ ฉะนั้น การศึกษาวิจัยอันนำไปสู่เวชศาสตร์เชิงประจักษ์ จะเป็นการพิสูจน์ทางการแพทย์ มีผลชัดเจนในคนไข้ว่า ยามีประสิทธิภาพ และความปลอดภัย เป็นการควบคุมคุณภาพตั้งแต่การผลิต การสกัดและผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ การยกระดับงานวิจัยด้านสมุนไพรเพื่อให้การศึกษานำไปสู่ผลิตภัณฑ์ในตลาดนั้น กลไกที่ควรมีการปรับปรุงเพิ่มเติมและเชื่อมโยงกฎระเบียบ มีอย่างน้อย 3 กลไก ได้แก่ กลไกที่หนึ่ง คือ จัดให้มีระบบจัดประเภทตั้งแต่เริ่มแรกของการวิจัยว่า จะผลิตเป็นประเภทไหน เพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดต่าง ๆ ในแต่ละประเภทยานั้น กลไกที่สอง คือ ควรเพิ่มเติมข้อมูลองค์ความรู้ในแต่ละสมุนไพรให้ชัดเจนว่า สอดคล้องกับการขออนุญาตจาก ออย. หรือการกำหนดโรคในการรักษา หรือไม่ อย่างไร และ กลไกที่สาม คือ ควรมีกลไกระบบที่เลี้ยงเข้าช่วยดูแลการผลิต การขออนุญาต ช่วยออกแบบงานวิจัย เมื่อผลงานวิจัยเสร็จสิ้นและพร้อมเข้าสู่ตลาดจะสามารถขออนุญาตจาก ออย. ได้ทันที หรือสามารถผลักดันเข้าสู่บัญชียาแห่งชาติช่วยเพิ่มความมั่นคงด้านยา สุขภาพ และเพิ่มมูลค่าให้แก่สมุนไพรในอนาคต